

JAARVERSLAG BROEDSEIZOEN 2011

**Landelijk
NETwerk voor STUDIES aan nestKASTbroeders**

Leo Ballering

Vogelwacht Uden e.o.
www.vogelwachtuden.nl

Ronald Beskers

VWG het Gooi e.o.
www.vwggooi.nl

Henri Bouwmeester

VWG NIVON Goor en NIOO
www.nivongoor.nl

Henk van der Jeugd

Ringcentrale / Vogeltrekstation
www.vogeltrekstation.nl

Chris van Turnhout,
Nienhuis & Frank Majoor

SOVON Vogelonderzoek Nederland Jeroen
www.sovon.nl

Louis Vernooij & Marcel Visser

Nederlands Instituut voor Ecologie
(NIOO - KNAW)
www.nioo.knaw.nl

Inhoudsopgave

1. Samenvatting	3
2. Inleiding	5
3. Materiaal en methoden	7
3.1. Begripsbepaling	7
4. Weeroverzicht broedseizoen 2011	9
4.1. Lente 2011 (maart, april, mei)	9
4.2. Zomer 2011 (juni, juli, augustus)	9
4.3. Fenologisch overzicht Lente 2011	9
5. Resultaten broedseizoen 2011	11
5.1. Aantal kasten en bezettingsgraad	11
5.2. Soortenrijkdom	11
5.3. Koolmees	12
5.4. Pimpelmees	14
5.5. Bonte Vliegenvanger	15
5.6. Ringmus	16
5.7. Boomklever	17
5.8. Spreeuw	18
5.9. Holenduif	19
5.10. Gekraagde Roodstaart	20
5.11. Zwarte mees	21
5.12. Andere soorten	21
6. Discussie nestkastencontroles	27
6.1. Vroegte records gemiddelde eerste eileg	27
6.2. Daling percentage vervolglegsel van de mezen	27
6.3. Toename Bonte vliegenvangerlegfels	27
6.4. Slecht jaar Bosuilen?	28
7. Opmerkelijke zaken	29
7.1. Nestsucces van holenduiven in Maastricht	29
7.2. Een Spreeuwennest in de Waddenzee!	30
7.3. Weer een klein ei in een Grote bonte spechtenlegsel	32
7.4. Zwarte rat in nestkast	32
7.5. Vleermuizen in vogelnestkasten van VWG 't Gooi op Crailo	33
7.6. Locatie nestkasten	33
8. Aanbevelingen voor 2012	35
8.1. Van één naar meerdere keren controleren per seizoen	35
8.2. NESTKAST verzamel formulier	35
8.3. Gebruik de Digitale nestkaart	35
8.4. Nestkaart Light	35
8.5. Verzamel formulieren of nestkaarten	35
9. Appendix	37

1. Samenvatting

Voor u ligt het derde landelijke jaarverslag van NEST-KAST (NETwerk voor STudies aan nestKASTbroeders). Dit is het netwerk waarin amateur nestkastonderzoekers (controleurs en ringers), professionele nestkastonderzoekers (NIOO-KNAW, Nederlands Instituut voor Ecologie), het Vogeltrekstation (VT) en SOVON Vogelonderzoek Nederland bij elkaar komen voor het verzamelen en uitwisselen van gegevens, wetenswaardigheden en ervaringen op het gebied van nestkastenonderzoek. NEST-KAST richt zich speciaal op kleine zangvogels (mezen, mussen, vliegenvangers, etc.) en enkele andere soorten waarvoor geen landelijke werkgroep voor gegevensinzameling is, zoals Bosuilen.

Naast de kengetallen voor de legsels van nestkastbroeders zijn er in dit verslag ook bijdrages over opmerkelijke zaken die zich op en rond de nestkasten voordeden.

In 2011 ontving NESTKAST gegevens van 59 deelnemende nestkastwerkgroepen en/of SOVON controleurs, over 144 terreinen. Van het broedseizoen 2011 zijn in totaal de gegevens van 14.808 nestkasten binnengekomen. Dit is iets minder dan in 2010 (15.231) maar meer dan in 2009 (6.591). Van deze kasten waren er 9.473 bezet; de gemiddelde bezettingsgraad was dus 64,0%, hetgeen 5,7% lager is dan in 2011 (69,7%). In totaal zijn er gegevens van 9.770 legsels ingestuurd en zijn er, gesommeerd over alle soorten, 76.724 eieren gemeld, kwamen er 60.248 jongen uit en zijn er in totaal 53.909 uitgevlogen jongen gemeld.

Het voorjaar van 2011 was extreem droog, zonnig en zeer zacht; het was het droogste en zonnigste voorjaar in tenminste 100 jaar. De zomer daarentegen was uitzonderlijk nat, vrij koel en somber. De lengte van het groeiseizoen was in 2011 33 dagen langer dan normaal. De voorlente begon twintig dagen eerder dan normaal, vlinders en li-

bellen waren vroeg tot zeer vroeg terwijl vogels en amfibieën weinig verschuivingen lieten zien ten opzichte van de voorgaande jaren. Het gevolg van de vervroeging was dat de jaarlijkse vlinderdip in plaats van in juni al in mei optrad.

En dat had consequenties voor het verloop van het broedseizoen. Met name de vervroeging van de vlinderdip lijkt de oorzaak van het lage percentage vervolglegels van de mezen. Lag het vervolglegselpercentage voor de Koolmees in 2009 en 2010 op 10,7% en 29,6%, in 2011 daalde dit weer tot 12,3%. Voor de Pimpelmees daalde het van, respectievelijk, 3,2% en 10,2% naar 5,6%.

2011 was een jaar waarin veel vroegtrecords van de gemiddelde eerste eilegdatum van het eerste legsel werd verbroken of op zijn minst geëvenaard. En dat gold met name voor de Bonte vliegenvanger, Boomklever, Spreeuw en de Gekraagde Roodstaart! Voor de Koolmees en de Pimpelmees was het ook een heel vroeg jaar, alleen in het recordjaar 2007 waren beide soorten nog vroeger.

Uit heel het land kwamen enthousiaste verhalen over een flinke toename van Bonte vliegenvangers in de kasten en dat zien we ook terug in onze cijfers! Gemiddeld nam het aantal gemelde Bonte vliegenvangers legsels toe met +33,5% (n= 23 werkgroepen). In de discussie wordt nader ingegaan op mogelijke oorzaken

Met uitzondering van een bijna record gemiddelde legselgrootte voor de Koolmezen was het verder een normaal jaar, het nestsucces en de gemiddelde legselgroottes waren voor de meeste soorten normaal over de langjarige reeks.

Leo Ballering, februari 2012

2. Inleiding

Voor u ligt het derde landelijke jaarverslag van NESTKAST (NETwerk voor STudies aan nestKAST-broeders). Dit is het netwerk waarin amateur nestkastonderzoekers (controleurs en ringers), professionele nestkastonderzoekers (NIOO-KNAW, Nederlands Instituut voor Ecologie), het Vogeltrekstation (VT) en SOVON Vogelonderzoek Nederland bij elkaar komen voor het verzamelen en uitwisselen van gegevens, wetenswaardigheden en ervaringen op het gebied van nestkastenonderzoek. NESTKAST richt zich speciaal op kleine zangvogels (mezen, mussen, vliegenvangers, etc.) en enkele andere soorten waarvoor geen landelijke werkgroep voor gegevensinzameling is, zoals Bosuilen.

Op deze manier willen we het amateur nestkastenonderzoek naar een hoger plan tillen, willen we de inspanningen van talloze vrijwilligers beter gebruiken en de professionele instituten toegang geven tot meer gegevens en studiemateriaal voor het signaleren van trends in broedsucces en legbegin, en voor het beantwoorden van wetenschappelijke vragen.

In dit verslag wordt ingegaan op de belangrijkste broedparameters die we uit nestkastcontroles kunnen halen, te weten: de datum van de eerste eileg, broedsucces, legselgrootte en het percentage vervolglegels. Op deze parameters willen we de verschillende nestkastbroeders met elkaar vergelijken en ook analyseren of er geografische verschillen zijn. Van negen vogelsoorten waar we relatief veel gegevens van hebben (Koolmees, Pimpelmees, Zwarte Mees, Bonte Vliegenvanger, Gekraagde Roodstaart, Boomklever, Ringmus, Spreeuw en Holenduif) zullen we in detail op de resultaten ingaan terwijl we van twaalf andere vogelsoorten, waar we minder gegevens van hebben, wat meer globaal de resultaten zullen bespreken.

Daarnaast zijn er in dit verslag ook bijdrages van opmerkelijke zaken die zich op en rond de nestkasten voordeden.

Veel leesplezier!

3. Materiaal en methoden

Ook dit jaar heeft NESTKAST weer getracht alle in Nederland actieve nestkastwerkgroepen in beeld te krijgen. De nestkastenwerkgroepen zijn benaderd met de vraag om gegevens aan te leveren over het seizoen 2011. Dat kon via twee manieren:

- het Meetnet Nestkaarten van SOVON/CBS, onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring van de overheid, hetzij elektronisch via de Digitale Nestkaart (www.sovon.nl/nestkaart), hetzij via de papieren nestkaart (maar deze moeten eerst ingevoerd worden waarna de gegevens beschikbaar komen en dat is meestal te laat voor dit jaarverslag). Op een nestkaart worden per nest gedetailleerde gegevens per bezoekdatum ingevuld.
- of via het zogenaamde “verzamelformulier”, hierin kunnen minder gedetailleerde gegevens over meerdere nestkasten bij elkaar ingevoerd worden (MS-EXCEL file, zie Figuur 29 in de appendix voor een voorbeeld).

Om onderscheid te maken tussen beide gegevensbronnen wordt in de verdere tekst achter de gegevens die uit het verzamelformulier komen “(verzamel)” gezet; achter de gegevens afkomstig van SOVON Vogelonderzoek Nederland komt “(Sovon)”. Bij beide soorten gegevens wordt, waar bekend, het aantal legsels vermeld als (n=..) waarbij n het aantal legsels is waarover dat getal cq. die parameter berekend is. Ook zijn de gegevens meegenomen van individuele SOVON waarnemers die een nestkaart hebben ingevuld waarop aangegeven stond dat er in een nestkast gebroed is.

De controleurs of nestkastwerkgroepen hebben geen instructies gekregen over de controlefrequentie of minimaal aan te leveren gegevens en hoefden deze gegevens ook niet aan te leveren. Het kwaliteitsoffer dat daarmee gebracht werd is voor lief genomen om een zo groot mogelijke en zo laagdrempelig mogelijke deelname te garanderen. Achter de gegevens die via het SOVON nestkaart binnen komen zit een degelijkere fouten- en kwaliteitscontrolesysteem, deze gegevens zijn dan ook gebruikt voor gedetailleerde berekeningen. In de toekomst hopen we beide gegevensbronnen te integreren.

3.1. Begripsbepaling

De definities van de verschillende parameters die in de resultaatsectie naar voren komen zijn:

Vervollegsels: Officieel is de definitie van vervollegsels: legsels van hetzelfde vrouwtje na een mislukt eerste legsel en tweede legsels zijn legsels van hetzelfde vrouwtje na een gelukt (minimaal één jong uitgevlogen) eerste legsel. Maar omdat er in een zeer beperkt aantal gevallen ringonderzoek is gedaan is niet precies bekend of een tweede legsel in dezelfde kast ook echt een tweede legsel van hetzelfde vrouwtje is. Daarom is de volgende definitie gehanteerd: vervollegsels zijn die legsels waarvan de eerste eileg minimaal 30 dagen later is dan de allereerste eileg van die soort in dat jaar op hetzelfde terrein. De definitie is vooral om te voorkomen dat heel late broedsels nog “eerste legsel” genoemd worden en dat die dus heel sterk aan de gemiddelde legdatum trekken (die alleen voor de eerste legsels berekend wordt). Aan de andere kant kunnen we wel zeggen dat als er in een kast een broedsel uitgevlogen is en er komt dan opnieuw een legsel in die kast is dat vrijwel zeker een tweede broedsel (dus van hetzelfde vrouwtje).

Broedsucces: het broedsucces uit de verzamelformulieren is gedefinieerd als het aandeel van de gelegde eieren dat een uitgevlogen jong oplevert.

Nestsucces: SOVON definieert het nestsucces als het percentage van de nesten dat minimaal één vliegvlug jong oplevert, berekend met behulp van de Mayfieldmethode (hiermee wordt gecorrigeerd voor de kans dat een mislukt nest wordt gevonden kleiner is dan de kans dat een succesvol nest wordt gevonden).

Vergelijking met eerdere rapporten

Let op! Dit rapport is een momentopname, het hele jaar komen er gegevens binnen. Vergelijkingen met getallen uit eerdere rapporten gaan dan ook niet altijd op omdat die getallen in de tussentijd aangepast kunnen zijn doordat er nieuwe gegevens binnen gekomen zijn.

4. Weeroverzicht broedseizoen 2011

Van www.knmi.nl

4.1. Lente 2011 (maart, april, mei)

De Lente was extreem droog en zonnig, zeer zacht; het was het droogste en zonnigste voorjaar in tenminste 100 jaar.

Met gemiddeld over het land 49 mm neerslag, tegen normaal 172 mm was de lente van 2011 de droogste in minstens een eeuw. Vrijwel de gehele lente bepaalden standvastige hogedrukgebieden het weer. Regengebieden en buien, die in de lente met een westelijke stroming regelmatig over het land trekken, konden ons land hierdoor nu niet bereiken.

Alle drie de afzonderlijke maanden waren zeer droog. De geringe hoeveelheid neerslag in combinatie met de grote verdamping, veroorzaakt door het veelal zonnige weer, heeft geleid tot een voor de tijd van het jaar record hoog potentieel neerslagtekort (neerslag minus verdamping). Aan het einde van de lente bedroeg het landelijk gemiddelde neerslagtekort reeds 135 mm, een stuk hoger dan de 110 mm in 1976, het jaar met de hoogste tekort tot nu toe.

Landelijk gemiddeld scheen de zon 713 uren tegen 517 normaal. Daarmee was de lente van 2011 de zonnigste lente in minstens honderd jaar. Alle drie de afzonderlijke maanden waren zeer zonnig. Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 11,0 °C tegen een langjarig gemiddelde van 9,5 °C was de lente de op één na zachtste sinds het begin van de regelmatige waarnemingen in 1706. Van de afzonderlijke maanden deze lente, was de gemiddelde temperatuur in april opvallend hoog. April eindigde met 13,1 °C tegen 9,2 °C. Het is de hoogste waarde sinds 1706 en een evenaring van het record in april 2007. In maart week de temperatuur met 6,0 °C maar weinig af van het langjarig gemiddelde van 6,2 °C. Mei was warm met een gemiddelde van 14,0 °C tegen 13,0 °C normaal. In totaal werden in De Bilt 25 warme dagen (maximumtemperatuur 20,0 °C of hoger) gemeten tegen 14 normaal. Sinds 1901 was dit aantal niet eerder zo hoog. Op zeven dagen werd het er zomers warm (maximumtemperatuur 25,0 °C of hoger), het normale aantal bedraagt vier. Tropische dagen (maximumtemperatuur 30,0 °C of hoger) kwamen in De Bilt niet voor. Op 30 mei werd het in het zuidoosten van het land wel tropisch warm.

4.2. Zomer 2011 (juni, juli, augustus)

Uitzonderlijk nat, vrij koel en somber; Record natte zomer volgt op record droog voorjaar

Zomer 2011 was de natste zomer sinds tenminste 1906 met landelijk gemiddeld 350 mm regen tegen 225 mm normaal. Opvallend is dat aan de record natte zomer een uitzonderlijk droge lente vooraf ging.

De zomer had een uitgesproken wisselvallig karakter. Een wat langer tijdvak met fraai zomerweer ontbrak en op veel dagen viel wel enige regen. Meest opvallend was de neer-

slagsom van juli: 142 mm tegen 78 mm normaal. Maar ook juni en waren nat met 100 mm en 110 mm tegen een langjarig gemiddelde van 68 mm respectievelijk 78 mm. Door het vaak buiige karakter van de neerslag liepen de neerslagsommen over korte afstand soms flink uiteen. De meeste neerslag viel in het westen en midden van het land. Op 28 juni trokken actieve onweersbuien over het land. In Herwijnen viel 100 mm, waarvan 79 mm in een uur. Een dergelijke neerslaghoeveelheid in een uur wordt op een willekeurige plaats in ons land minder dan eens per 100 jaar overschreden.

De zomer was vrij koel met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 16,3 °C tegennormaal 17,0 °C. Vrijwel de gehele zomer lag de temperatuur rond of beneden het langjarig gemiddelde. In totaal werden in De Bilt 50 warme dagen (maximumtemperatuur 20,0 °C of hoger) geteld tegen 60 normaal. Het aantal zomerse dagen (maximumtemperatuur 25,0 °C of hoger) bleef met zeven ver beneden het normale aantal van 21. Eind juni werd het in De Bilt op twee dagen tropisch warm (maximumtemperatuur 30,0 °C of hoger), het normale aantal tropische dagen bedraagt er vier.

Met gemiddeld over het land 528 zonuren tegen 608 normaal was het de somberste zomer in veertien jaar. In Juni scheen de zon gemiddeld over het land met 219 uren vrijwel het normale aantal van 209 uren. Juli en augustus waren beide somber met 158 en 153 zonuren tegen 212 en 195 uren normaal. De kustgebieden waren nog het minst somber.

4.3. Fenologisch overzicht Lente 2011

Groeiëizoen in 2011 zeer lang¹

De lengte van het groeiëizoen was in 2011 drieëndertig dagen langer dan normaal (jaren 40 tot en met 60 van de vorige eeuw). Dit blijkt uit het jaaroverzicht van De Natuurkalender. De bijzondere aaneenschakeling van weersextremen zorgde voor een uitzonderlijk jaar in de natuur. De voorlente begon twintig dagen eerder dan normaal, vlinders en libellen waren vroeg tot zeer vroeg terwijl vogels en amfibieën weinig verschuivingen lieten zien ten opzichte van de voorgaande jaren. De zomer was de een na vroegste ooit en de herfst begon bijna twee weken later dan normaal.

Het KNMI karakteriseerde 2011 als een zeer warm jaar dat gemiddeld over het land zonnig en vrij droog was. Het jaar kende echter opvallend droge en zeer natte tijdvakken. Het stelde de planten en dieren voor uitdagingen waar ze nog niet eerder mee te maken hadden gehad. De waarnemingen die door duizenden vrijwilligers en honderden scholieren (GLOBE programma) het afgelopen jaar verzameld zijn in het kader van De Natuurkalender geven inzicht in hoe de timing van jaarlijks terugkerende verschijnselen in de natuur afweek ten opzichte van nor-

¹http://www.natuurkalender.nl/nieuwsitems/2012-01_NK2011.asp

maal. De normaal is in dit geval de periode 1940 tot en met 1968.

Twintig dagen vroegere voorlente

Door de zachte start van 2011 die volgde op een zeer koude december waren de vroege bloeiërs als hazelaar en gele kornoelje, die symbool staan voor de voorlente, er twintig dagen eerder bij dan normaal. Door de normale temperatuur in maart liep de voorsprong in de natuur iets terug. Planten als hondsdrif en look-zonder-look bloeiden gemiddeld twee weken eerder dan normaal. De extreem droge en extreem zonnige omstandigheden bij zeer hoge temperaturen zorgden voor hoge tot zeer hoge pollenconcentraties van diverse boomsoorten waaronder de beuk. Naast de vroege bloei bloeiden planten ook relatief kort zoals de appel. De vliegomstandigheden voor bestuivers waren ideaal wat de vruchtvorming later in het jaar ten goede kwam.

Vroege vlinderdip

Voor insecten was het een geweldig voorjaar. Ze vlogen vroeg en waren talrijk. De vlinders werden een week eerder waargenomen dan het gemiddelde van de voorgaande tien jaar en bijna drie weken eerder dan in een normaal

jaar. De kleine vos en citroenvlinder die beiden als vlinder overwinteren en als eerste in het jaar verschijnen, lieten de minst sterke vervroeging zien. De normale maarttemperaturen waren hier de oorzaak van. De vlinders die normaal pas in mei te zien zijn zoals de argusvlinder of de kleine vuurvlinder vlogen al in april door de uitzonderlijk zachte april. Het gevolg van de vervroeging was dat de jaarlijkse vlinderdip in plaats van in juni al in mei optrad.

Vogels aanhoudend constant

Net als voorgaande jaren lieten de vogels in het voorjaar van 2011 maar weinig uitschieters zien. Een aantal langeafstandtrekkers zoals bonte vliegenvanger, koekoek, nachtegaal en boerenwaluw kwamen tot bijna een week eerder terug dan het gemiddelde van de afgelopen tien jaar. Daar tegenover stond dat gierwaluw, huiswaluw en braamsluiper tot vier dagen later terug kwamen. Gemiddeld kwamen de lange afstandtrekkers vrijwel gelijk aan het gemiddelde van de afgelopen tien jaar terug. De waarnemingen aan vogels die tijdens de winter in Nederland blijven of naar Zuid-Europa trekken kwamen gemiddeld maar drie dagen eerder binnen dan het gemiddelde in voorgaande jaren.

5. Resultaten broedseizoen 2011

In 2011 ontving NESTKAST gegevens van in totaal 59 deelnemende nestkastwerkgroepen en/of SOVON controleurs over 144 terreinen. (voor een overzicht wie wat instuurde zie Tabel 2). De nestkastwerkgroepen blijken vooral in het zuiden, oosten en noorden van Nederland actief zijn (zie Figuur 1). Hoewel er van minder deelnemers gegevens ontvangen werden, zijn er over meer terreinen gegevens ingestuurd dan in voorgaande jaren (64 deelnemers, 135 terreinen in 2010 en 76 deelnemers; 137 terreinen in 2009). Het verschil zit met name in Friesland waaruit dit keer veel minder gegevens zijn ontvangen; de Commissie Broedzorg Friesland was vorig jaar met gegevens van 4905 legsels uit elf rayons de grootste leverancier.

NESTKAST 2011: terreinverspreiding over Nederland

Figuur 1. Terreinverspreiding over Nederland en Vlaanderen.

5.1. Aantal kasten en bezettingsgraad

Van het broedseizoen 2011 zijn in totaal de gegevens van 14.808 nestkasten ontvangen, dat is bijna gelijk aan 2010 (15.231) en meer dan in 2009 (6.591). Van deze kasten waren er 9.473 bezet; de gemiddelde bezettingsgraad was dus 64,0% (verzamel) dat is 5,7% lager dan in 2011 (69,7%). In totaal zijn er gegevens van 9.770 legsels ingestuurd en zijn er, over alle soorten, 76.724 eieren gemeld, kwamen er 60.248 jongen uit en zijn er in totaal 53.909 uitgevlogen jongen gemeld.

Het verlies aan gegevens uit Friesland is vooral terug te vinden in aantallen nestkasten van bepaalde soorten. Zo

daalde het aantal gecontroleerde legsels van de Ringmus van 1137 legsels in 2010 naar 239, de Spreeuw van 340 naar 60 legsels, de Holenduif van 119 naar 49 legsels en de Kauw van 70 naar acht legsels. Dit zijn nou ook net de soorten waarvoor juist meer gegevens nodig zijn. Het is te hopen dat we in de toekomst wel weer meer gegevens van juist deze soorten binnen krijgen.

5.2. Soortenrijkdom

Uit de gegevens van de verzamelformulieren is ook de soortenrijkdom per geïnventariseerd terrein te berekenen. In de stippenkaart (Figuur 2) is te zien over hoeveel soorten van elk gebied er gegevens zijn ingeleverd via het verzamelformulier. Het hoogste aantal soorten is twaalf en die werden aangetroffen in de nestkasten in de omgeving van Mill, NO Brabant door Jan Roijendijk. Elf soorten werden aangetroffen en doorgegeven door IVN Hardenberg op Collendoorn, gem. Hardenberg en tien soorten door vogelwerkgroep Tösse bos en Maas in Swalmen en door Joop Vogelzang in zijn onderzoeksterrein bij Markelo.

Er zijn broedgevallen van maar liefst 22 soorten gemeld (zie Appendix Tabel 1). Op een paar soorten wordt in de rest van het verslag wat dieper ingegaan: Koolmees, Pimpelmees, Bonte Vliegenvanger, Ringmus, Boomklever, Spreeuw, Holenduif, Gekraagde Roodstaart, Zwarte Mees en Bosuil omdat hiervan de

NESTKAST 2011: aantal soorten per terrein

Figuur 2. Soortenrijkdom per gebied (verzamel).

Tabel 2: Overzicht van aangeleverde gegevens per nestkastenwerkgroep of individuele waarnemer

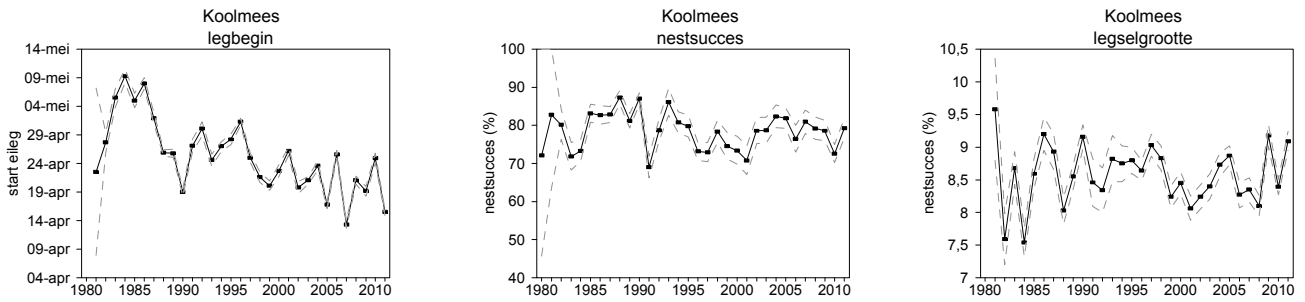
Naam werkgroep	Totaal	K	P	BVL	BKL	RM	BU	S	ZM	Hol	GR	Gla	W	Bkr	GrVI	R	Ka	H	GBS	Mat	Wkw	ZR	KM	MaE
NIOO	1532	908	327	256	36				3			2												
VWG 't Gooi	1139	471	475	101	61		1	5	8	3	2	5	2		0	3				1	1			
Dierecologie, RU Groningen	1042	435	223	353	17	6			2			5	1											
IVN Barneveld/Lunteren	891	483	190	143	54				19												2			
NIVON Goor	667	308	166	140	35	1		10	1			5											1	
Vogelwacht Uden e.o.	422	205	92	71	26			2	5		13				1	3				4				
Universiteit Antwerpen	390	214	172	1	3																			
Tosse bos en maas	258	93	109	17		2	1	3		24	1			2	6									
IVN Hardenberg	247	109	74	45	3	7		1	1			1	3		1								2	
Vogelwacht Uffelte e.o.	207	85	35	78	4			2	1										1			1		
VWG Neede	168	75	40	43	7			1						2										
Leo Daanen	164	67	46	33	6									4										
SBDV	155	77	17	53	7		1																	
VWG De Kempen	155	63	61	6	8			14	1								2							
FNW Eastermar	143	35	41		1	52		5			3						6							
VWG Wageningen	140	75	11	51	3																			
VWG Losser	134	59	19	40	3	3	1	5		1		1	1											1
Jan Roijendijk	133	71	29	10	6		2		4	1	1			2										
Raalte, Gerard Broekgerrits	95	34	19	5	1	27		6		1												2		
Park De Efteling, Vivara	87	20	48	6	3					10														
A. Selten	63	27	28	7	1																			
J. Blaauw	58	34	21		2							1												
F.A.Deuring Hardenwijk	57	35	14	6	2																			
Gemeente Vaals	53	23	23		2	1		1											3					
NBV IJhorst-Staphorst e.o.	51	24	12	11	2											2								
Maarten Hageman	49	32	14	1	1				1															
Henk Oosterhuis	38	22	9	6	1																			
VWG Oriolus (IVN Zeewolde)	38	18	14		3								1			1						1		
Geert Hensgens	37	17	17		3																			
John Vereijken	35					26	7	1								1								
Joop Vogelzang	35	17	4	6	1					1			2	1	1	1			1					
Natuurvereniging Wierhaven	35	21	14																					
Bennie Musters	32	16	8	7				1																
Vogelgroep Hemelum	30	11	9	3	2	4		1																
Andrea Senden	28	14	10																					
H. Jansen	28	16	12																					
John de Vries	22	13	9																					
Frank Peters	21						21																	
Rene Oosterhuis	19	9	4								1		2		2				1					
J. Dunnink	18				7				11															
Anton Meenink	17						17																	
F Hopman	13	6	7																					
VWG Midden Brabant	12	4	4	1							1												2	
Joost Wijnands	8						8																	
Peter Alblas	8									8														
Minne Feenstra	7	1	6																					
UilenWerkGroepSchijndel	5						5																	
Willem van Manen	5						5																	
W. Kulsdom	4						4																	
Hennie Brem	3	2	1																					
R. Voesten	3	1	1																1					
W.F.G. Alblas	3	1	1	1																				
Bakel/Vredepeel	2				2																			
M. Albers	2		1																			1		
Date Lutterop	1							1																
F. Stam	1						1																	
J.H.M. Dellink	1	1																						
P. Glas	1	1																						

meeste gegevens zijn binnengekomen of waarvan in heel Nederland de kans groot is om die in de nestkast te krijgen. Van een aantal andere soorten waar minder gegevens zijn binnengekomen zal korter worden ingegaan.

5.3. Koolmees

Van de Koolmees zijn de meeste gegevens binnengekomen (uit 127 gebieden): in het totaal is over 4.726 legsels informatie ontvangen daarvan werden er 4.334 aangeduid als eerste legsel en 392 als vervolglegsel. Van 210 legsels zijn geen nadere details ontvangen. Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervolglegselpercentage (# vervollegsels / # eerste legsels = 392 /

Figuur 3. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Koolmees van 1980-2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

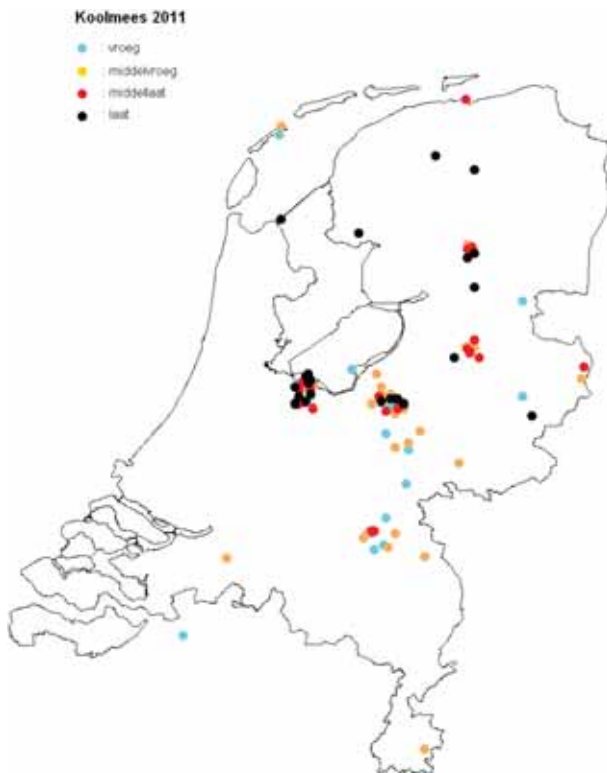
3312 => 11,8%.

Het gemiddelde broedsucces van de Koolmees was 70,5% (verzamel), het gemiddelde nestsucces (zie voor de verschillen in definitie hoofdstuk 3.1) was 79,2% (sovon n=1149 legfels), dat is een gemiddeld nestsucces over de tijdreeks vanaf 1980 (zie Figuur 3).

In het totaal zijn er 38.925 eieren gemeld; 36.463 voor de eerste legfels en 2.462 voor de vervollegfels (verzamel), zijn er 29.978 jongen uitgekomen; 28.610 (78,5%) van de eerste legfels en 1.368 (55,6%) van de vervollegfels en zijn er 25.604 jongen uitgevlogen; 24.493 (85,6%) van de eerste legfels en 1.111 (81,2%) van de vervollegfels (verzamel). De gemiddelde legselgrootte van de eerste Koolmeeslegfels was 8,84 eieren (verzamel, n=4124 legfels) of 9,09 eieren voor de eerste leg-

Bont nest van Koolmees (Lambert Verkuijlen).

Figuur 4. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Koolmees over de gebieden Nederland en Vlaanderen.

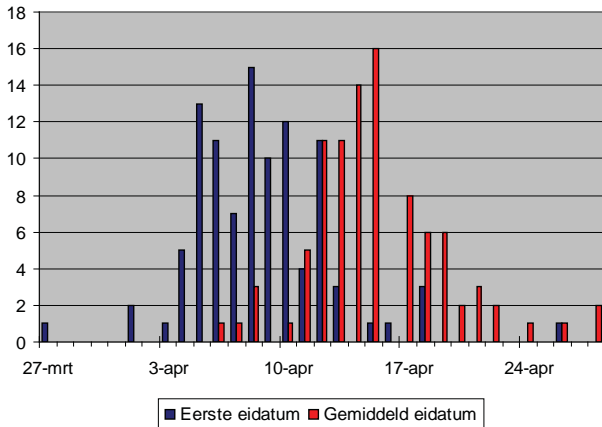
sels (Sovon, n=1048 legfels) en 6,39 eieren (verzamel, n=385 legfels) voor de vervollegfels. Dit blijkt één van de grootste legselgroottes voor het eerste legfel te zijn over de reeks vanaf 1980 met een langjarig gemiddelde van 8,5 eieren (zie Figuur 3). Gemiddeld vlogen er per nest 8,48 jongen uit (Sovon, n=780).

De gemiddelde eerste eilegdatum van het eerste legfel was 17 april (dag 107, n=1148) dat is maar liefst negen dagen vroeger dan in 2010 (26 april) en drie dagen eerder dan in 2009 (20 april, sovon). Dit is de op één na de vroegste gemiddelde eilegdatum over de langjarige reeks vanaf 1980; de vroegste gemiddelde eerste eilegdatum werd gezien in 2007 (14 april, dag 104, zie Figuur 3). De allereerste eileg van 2011 voor de Koolmees was op 27 maart 2011 en werd gemeld door de Universiteit van Antwerpen op hun onderzoeksterrein Boechout/Boshoeck in Vlaanderen (Figuur 4). Op 8 april begonnen in de meeste gebieden de eerste Koolmezen met leggen (zie Figuur 5).

De geografische verdeling van de eerste eileg is te zien in Figuur 4. Hiervoor zijn de, door de nestkastwerkgroepen of individuele controleur, aangeleverde datums van de eerste eileg per gebied verdeelt over 'vroeg' (vroegste 25%), 'middelvroeg' (vroegste 26-50%), 'middel late (51-75%)' en 'late' (laatste 25%) terreinen en met gekleurde stippen aangegeven.

De verdeling van de eerste en het gemiddelde eilegdatum van de eerste legfels van de Koolmezen over alle

Verdeling allereerste eidatum (n=101) en gemiddelde eidatum (n=94) over alle gebieden voor de eerste legfels Koolmees 2011

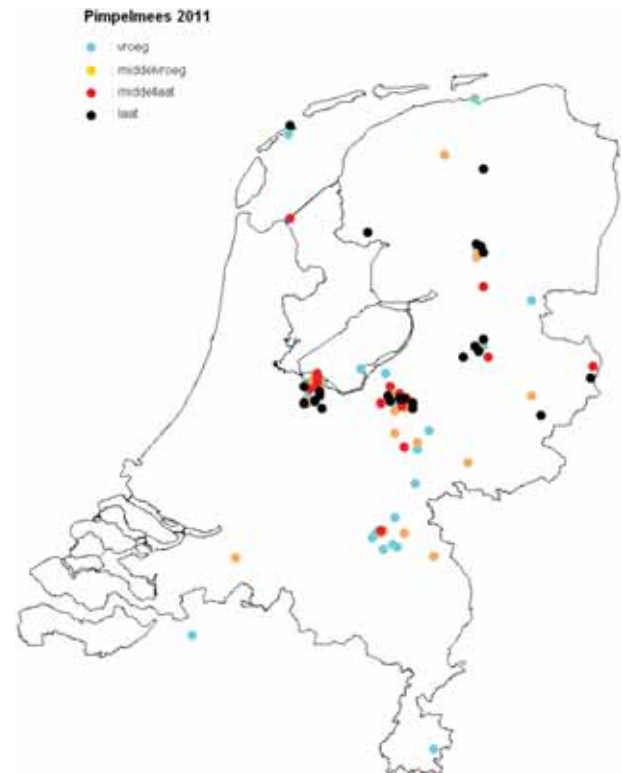
Figuur 5. Verdeling allereerste en gemiddelde eilegdatum van de eerste Koolmeeslegsels.

gebieden is te zien in Figuur 5 (let op! dit is dus niet de gemiddelde eerste eilegdatum maar de allereerste eilegdatum per gebied en dus ook niet per nestkast) Er lijkt geen Noord-Zuid patroon in de eerste legdata van 2011 te zijn, maar de latere legsels bevinden zich in ieder geval ten noorden van Utrecht.

5.4. Pimpelmees

Van de Pimpelmees zijn, na de Koolmees, de meeste gegevens binnengekomen (uit 117 gebieden): in het totaal is over 2.526 legsels informatie ontvangen waarvan werden er 2.461 aangeduid als eerste legsel en 65 als vervolglegsel (verzamel). Van 194 legsels zijn geen nadere details ontvangen. Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervolglegselpercentage (# vervolglegels / # eerste legsels = $65 / 1176 =$) 5,5%.

Het gemiddelde broedsucces van de Pimpelmees was 74,9% (verzamel), het gemiddelde legsucces was 85,8% (Sovon, n=831 legsels) en dat is gemiddeld over de tijd-

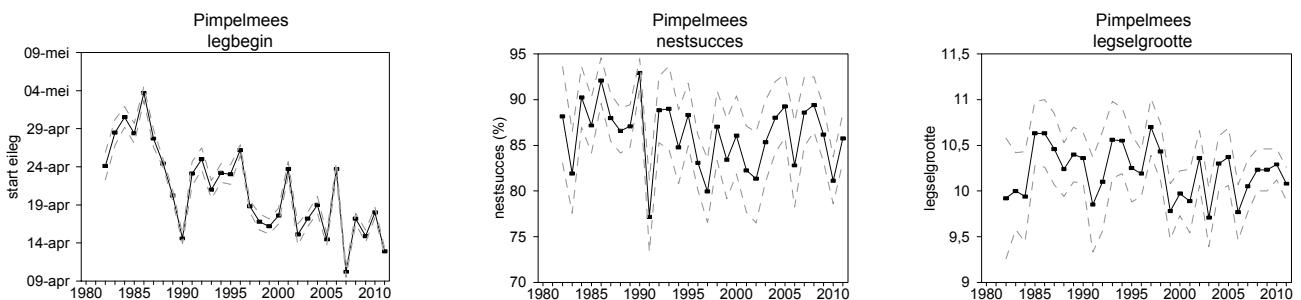

Figuur 7. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Pimpelmees over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

reeks vanaf 1982 (zie Figuur 6).

In het totaal zijn er 23.304 eieren gemeld (verzamel); 22.906 voor de eerste legsels en 398 voor de vervolglegels. Van deze eieren zijn er in totaal 18.446 uitgekomen, 18.230 (79,6%) van de eerste legsels en 216 (57,9%) van de vervolglegels en zijn er 17.331 jongen uitgevlogen (verzamel); 17.148 (94,1%) van de eerste legsels en 183 (86,7%) van de vervolglegels.

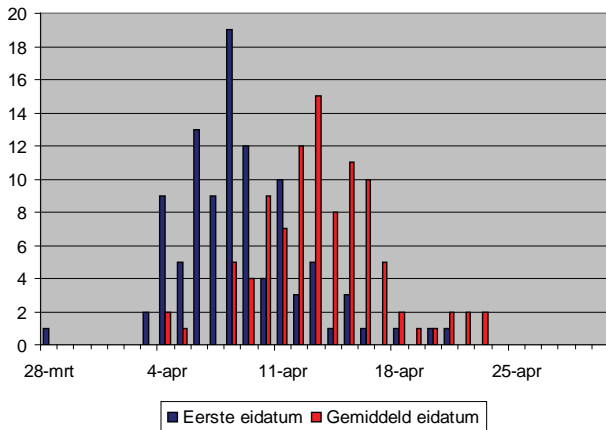
De gemiddelde legselgrootte van de eerste Pimpelmeeslegsels is 10,07 eieren (verzamel, n=2273 legsels) of 10,1 eieren voor de eerste legsels (Sovon, n=779 legsels) en 6,12 eieren (verzamel, n=65 legsels) voor de vervolglegels. Dit Sovongetal ligt net onder het langjarig gemiddelde van 10,2 eieren (periode 1982 tot 2009, zie Figuur 6). Gemiddeld vlogen er per nest 9,2 jongen uit (Sovon, n=623).

Figuur 6. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Pimpelmees van 1980- 2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

Verdeling allereerste eidatum (n=100) en gemiddelde eidatum (n=99) over alle gebieden voor de eerste legfels Pimpelmees 2011

Figuur 8. Verdeling allereerste eilegdatum van de eerste Pimpelmeeslegfels.

De gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legfels was heel vroeg; op 14 april (dag 104, n=846, Figuur 6) dat is vijf dagen eerder dan in 2010 en alleen door 2007 (11 april) voorafgegaan in de langjarige reeks vanaf 1980 (sovon).

De allereerste eileg van 2011 voor de Pimpelmees was op 28 maart 2011 en werd, net als voor de Koolmees, gemeld vanaf het terrein Boechout / Boshoeck in Vlaanderen waar de Universiteit van Antwerpen onderzoek doet (Figuur 7).

Net als voor de Koolmees lijkt er ook voor de Pimpelmees een Noord-Zuid patroon te zijn in de eerste legdata van 2011. De verdeling van de allereerste en de gemiddelde eilegdatum van het eerste legsel over alle gebieden is te zien in Figuur 7.

5.5. Bonte Vliegenvanger

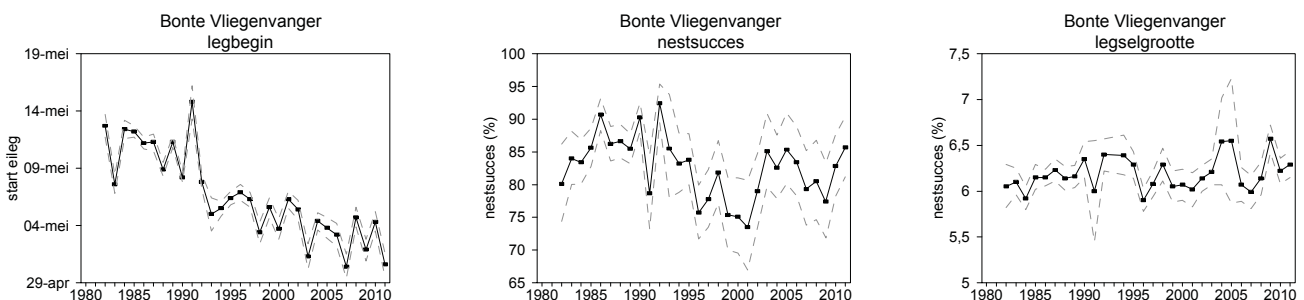
Van de Bonte Vliegenvanger zijn relatief veel gegevens binnengekomen; uit 83 gebieden: in het totaal is over 1516 legfels informatie ontvangen waarvan werden er 1501 aangeduid als eerste legsel en 15 als vervolglegsel. Van 38 nestkasten werden geen nadere details ontvangen. Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervolglegselpercentage ($\# \text{vervolglegfels} / \# \text{eerste legfels} = 15 / 758 = 2,0\%$).

Het gemiddelde broedsucces van de Bonte Vliegenvanger was 78,1% (verzamel), het gemiddelde nestsucces was 85,7% (Sovon, n=270 legfels) en dat nestsucces is het hoogste sinds 1992 (zie Figuur 9).

In het totaal zijn er 9.294 eieren gemeld (verzamel); 9.249 voor 1478 eerste legfels en 45 voor negen vervolglegfels. Van deze eieren zijn er in totaal 7.681 uitgekomen, 7.643 (82,6%) van de eerste legfels en 38 (84,4%) van de vervolglegfels en zijn er 7.258 jongen uitgevlogen (verzamel); 7.222 (91,3%) van de eerste legfels en 36 (94,7%) van de vervolglegfels. Maar let op! NESTKAST hanteert als definitie voor een vervolglegsel dat dat legsel zijn die meer dan een maand later zijn begonnen dan het allereerste legsel in dat gebiedje. Maar in 2011 hadden we te maken met een uitzondering op deze regel. De vroegste bonte vliegenvangers waren dit jaar al zo vroeg met de eerste eileg begonnen dat 30 dagen daarna nog met zekerheid later gearriveerde bonte vliegenvangers met de eileg begonnen.

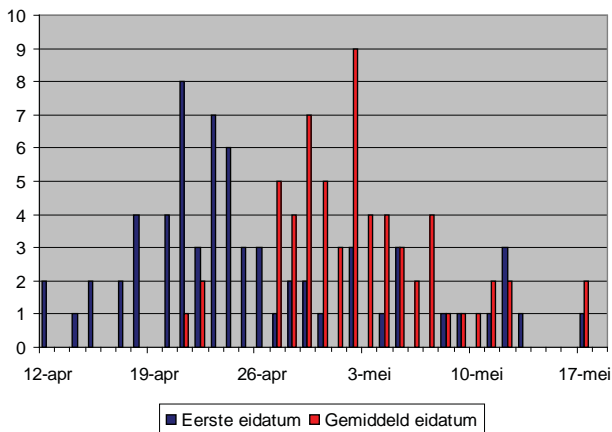

Bonte Vliegenvangerman op nest (Arnoud Dekhuizen).

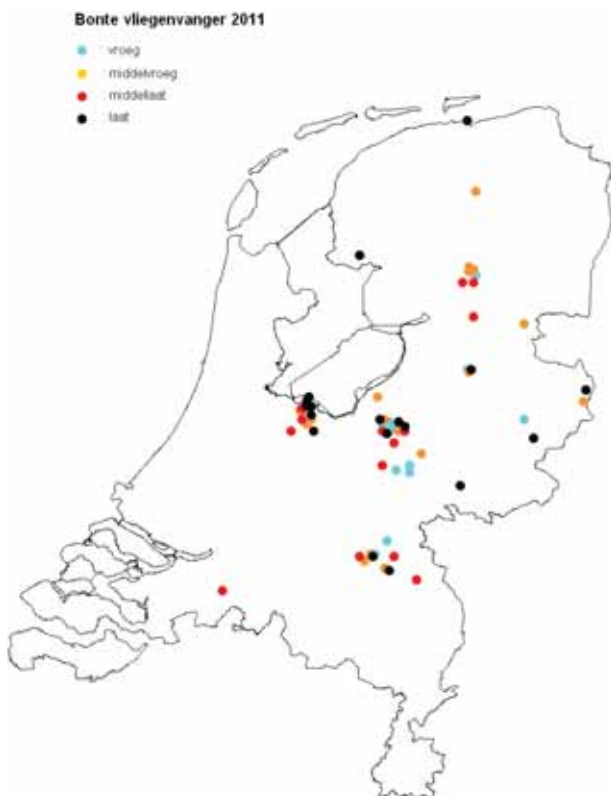
Figuur 9. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Bonte Vliegenvanger van 1982-2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

Verdeling allereerste eidatum (n=66) en gemiddelde eidatum (n=62) over alle gebieden voor de eerste legfels Bonte vliegenvangers 2011

Figuur 10. Verdeling allereerste en gemiddelde eilegdatum van de eerste Bonte vliegenvangerlegfels.

De gemiddelde legselgrootte van de eerste Bonte Vliegenvangerlegfels was 6,26 eieren (verzamel, n=1478) of 6,29 eieren voor de eerste legfels (Sovon, n=253 legfels, zie Figuur 9) en 5,0 eieren (verzamel, n=9) voor de vervollegfels. Dit blijkt een heel gemiddelde legselgrootte voor de eerste legfels te zijn: het

Figuur 11. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Bonte vliegenvanger over de gebieden in Nederland.

langjarig gemiddeld vanaf 1982 is 6,2 eieren. Gemiddeld vlogen er per nest 5,5 jongen uit (Sovon, n=179).

De gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legsel was 02 mei (dag 122; n=277) dat is een dag later dan het vroegste record van 2007 (01 mei) maar als er achter de komma gekeken wordt verschilt het haast niks: dag 121,4 in 2007 tegenover dag 121,6 in 2011 (Figuur 9). Hiermee is de gemiddelde eilegdatum van de Bonte vliegenvanger over de laatste 29 jaar met 11,5 dagen vervroegd.

De verdeling van de allereerste en gemiddelde eilegdatum van de eerste legfels per gebied is te zien in Figuur 10. De allereerste eileg voor de Bonte Vliegenvanger was op 12 april 2011 en werd gemeld vanaf twee lokaties: Maashorst Slingerpad van de Vogelwacht Uden e.o. en het gebied Brasschaat/Peerdsbos van de Universiteit van Antwerpen (Figuur 11).

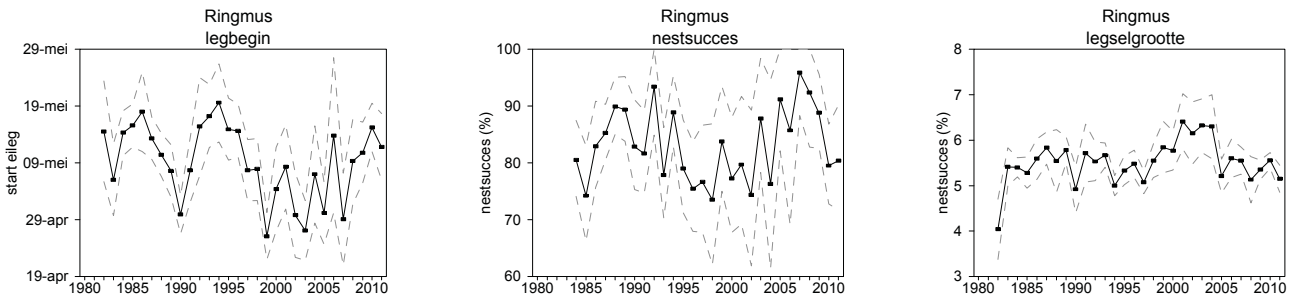
De geografische verdeling van de eerste eileg is te zien in Figuur 11. Voor de Bonte vliegenvanger lijkt er, net als de voorgaande jaren een Oost – West trend te zijn met de vroegste legfels in het noord oosten en de latere meer naar het zuidwesten. De Bonte Vliegenvanger komt anderzijds wel meer in het oosten voor dus of dit een echte trend is, daarvoor zullen we meer gegevens en ook over meerdere jaren moeten hebben. Het zou mooi zijn als we voor deze soort in de toekomst meer informatie zouden ontvangen zodat er betere uitspraken over trends gedaan kunnen worden.

5.6. Ringmus

Van de Ringmus zijn er gegevens van 249 legfels in nestkasten binnengekomen uit 14 gebieden; 130 eerste legfels en 121 vervollegfels (verzamel). Van drie legfels zijn geen nadere gegevens binnengekomen. Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervollegselpercentage (# vervollegfels / # eerste legfels = 130 / 121 =) 93,1%. Die 238 legfels vormen een goede basis om uitspraken te doen over broedsucces en legselgrootte. Het broedsucces uit deze kasten was 78,8% (verzamel), het nestsucces was met 80,4% (sovon, n=92) laaggemiddeld over de laatste tien jaar.

In het totaal zijn er 1.285 eieren gemeld (verzamel); 668 voor de eerste legfels en 617 voor de vervollegfels. Van deze eieren zijn er in totaal 1.067 uitgekomen, 581 (87,0%) van de eerste legfels en 486 (78,8%) van de vervollegfels en zijn er 972 jongen uitgevlogen (verzamel); 536 (92,3%) van de eerste legfels en 436 (95,3%) van de vervollegfels.

De gemiddelde legselgrootte van de eerste legfels is 5,14 eieren per legsel (verzamel) en gemiddeld 5,10 voor de vervollegfels. De gemiddelde legselgrootte van de eerste legfels van de Ringmus was 5,2 eieren (Sovon, n=92, zie Figuur 12). Dat is een gemiddelde legselgrootte voor de Ringmus als we over de langjarige reeks vanaf 1981 bekijken.

Figuur 12. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Ringmus van 1983-2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

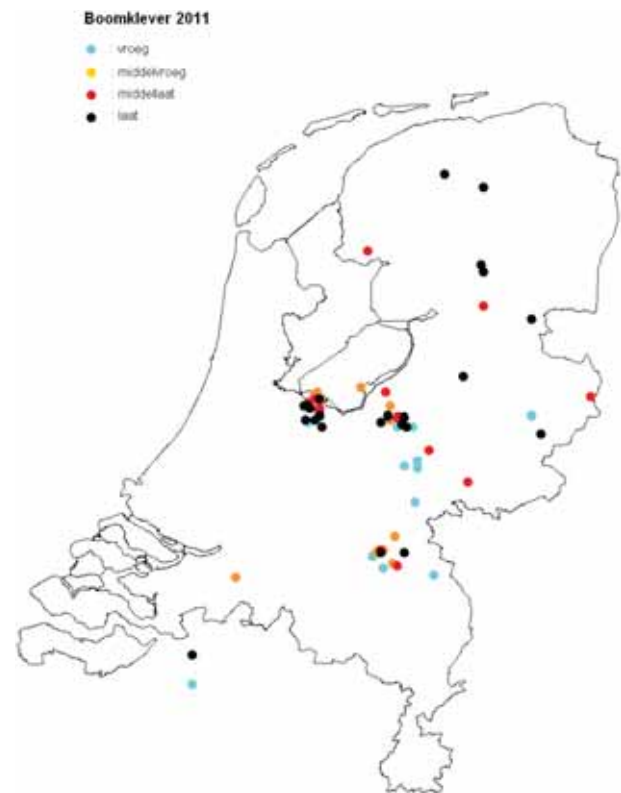
De gemiddelde eerste eilegdatum van het eerste legsel is 13 mei (dag 133, n= 92, sovon) (zie Figuur 12). In de komende jaren zijn meer gegevens gewenst! Maar let op! Deze soort is erg gevoelig voor verstoring in de eilegfase als er 's morgens en 's middags de nestkast gecontroleerd wordt, daarom wordt met klem aangeraden alleen 's avonds de kasten te controleren.

De allereerste eileg van 2011 voor de Ringmus was op 6 april 2011 en werd gemeld van het gebied Gaasterland / Kippenburg door Vogelgroep Hemelum.

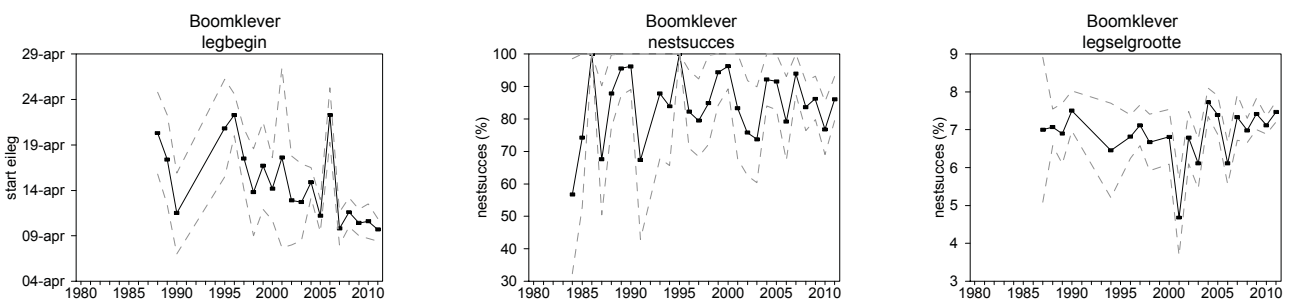
5.7. Boomklever

Van de Boomklever zijn ook relatief veel gegevens binnengekomen (uit 83 gebieden), dat is in overeenstemming met de populatie groei in Nederland die ongeveer verdubbeld is in de laatste tien jaar waarbij de broedpopulatie in de nestkasten de laatste jaren ook lijkt toe te nemen. In het totaal is over 324 legfels informatie ontvangen waarvan werden er 322 aangeduid als eerste legsel en twee (0,6%) als vervolglegsel. Van twaalf (eerste) legfels zijn geen nadere details ontvangen. Het gemiddelde broedsucces van de Boomklever was 71,5% (verzamel), het gemiddelde nestsucces was 86,0% (sovon, n=116) en dat is gemiddeld over de laatste twintig jaar (zie Figuur 13).

In het totaal zijn er 2.217 eieren gemeld (verzamel); 2.205 voor de eerste legfels en 12 voor de vervolglegfels. Van deze eieren zijn er in totaal 1.797 uitgekomen,

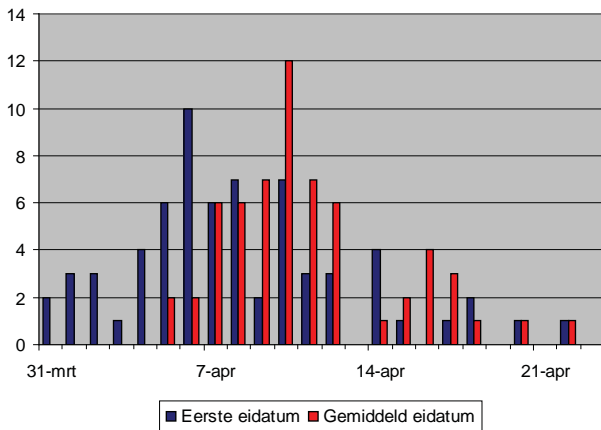

Figuur 14. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Boomklever over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

Figuur 13. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Boomklever van 1984-2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

Verdeling allereerste eidatum (n=67) en gemiddelde eidatum (n=61) over alle gebieden voor de eerste legfels Boomklevers 2011

Boomklever (Wil de Veer).

Figuur 15. Verdeling allereerste en gemiddelde eilegdatum van de eerste Boomkleverlegfels.

1.791 (81,2%) van de eerste legfels en 6 (50%) van de vervollegfels en zijn er 1.585 jongen uitgevlogen (verzamel); 1.579 (88,1%) van de eerste legfels en 6 (100%) van de vervollegfels.

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Boomkleverlegfels was 7,11 eieren (verzamel, n=310) of 7,47 eieren voor de eerste legfels (Sovon, n=111) en 6,0 eieren (verzamel) voor het vervollegfel. Het legfelgrootte van de eerste legfels blijkt heel gemiddeld over de laatste 8 jaar (zie Figuur 13) maar dat gemiddeld lijkt wel langzaam te stijgen. Gemiddeld vlogen er per nest 6,8 jongen uit (Sovon, n=96).

De gemiddelde eerste eileg van de eerste legfel was 11 april (dag 101, n= 104, sovon) dat is gelijk aan de allervroegste gemiddelde eerste eilegdatum uit 2007 maar als er achter de komma gekeken wordt is dit zelfs de allervroegste. Over de langjarige reeks vanaf 1995 lijkt er ook voor de Boomklever een vervroeging van de gemiddelde eerste eileg met maar liefst negen dagen.

De geografische verdeling van de eerste eileg is te zien in Figuur 14. Voor de Boomklever lijken, net als vorig jaar,

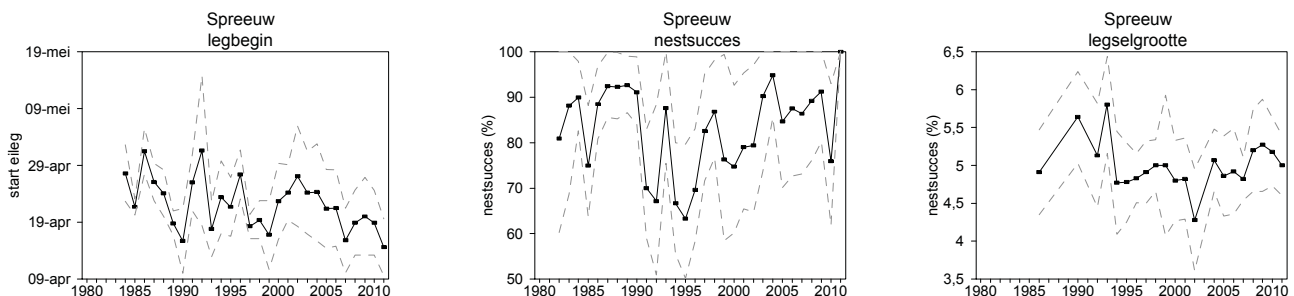
de vroegste legfels vooral uit het zuidoosten te komen.

De verdeling van de allereerste en gemiddelde eilegdatum van de eerste legfels over alle gebieden is te zien in Figuur 15. De allereerste eileg van de Boomklever was op 31 maart 2011 en werd twee keer gemeld: vanaf het terrein Apeldoorn / Barneveld door IVN Lunteren/ Barneveld en vanaf het terrein Boechout / Boshoeck in Vlaanderen waar de Universiteit van Antwerpen onderzoek doet (Figuur 15).

5.8. Spreeuw

Van de Spreeuw zijn er gegevens van 60 legfels in nestkasten binnengekomen (uit 20 gebieden); 59 eerste legfels en 1 vervollegfel (verzamel). Het broedsucces uit deze kasten was 80,5% (verzamel) of 100% (Sovon, n=18). Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervollegfelpercentage (# vervollegfels / # eerste legfels = 1 / 13 =) 7,7%.

In het totaal zijn er 287 eieren gemeld (verzamel); 283 voor de eerste legfels en 4 voor de vervollegfels. Van deze eieren zijn er in totaal 266 uitgekomen, 262 (92,6%) van de eerste legfels en 4 (100%) van de vervollegfels en zijn er 231 jongen uitgevlogen (verzamel); 227 (86,6%) van de eerste legfels en 4 (100%) van de vervollegfels. De gemiddelde legfelgrootte van de eerste legfels was 5,05 eieren per legfel. Die legfelgrootte is gelijk aan de gemiddelde legfelgrootte van de eerste legfels uit de ge-

Figuur 16. Grafieken van legbegin, nestsucces en legfelgrootte voor de Spreeuw van 1983-2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

Figuur 17. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Spreeuw over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

gegevens van SOVON van ongeveer 5,0 eieren per legsel (Sovon, n=16, zie Figuur 16). Gemiddeld vlogen er 4,8 jongen per nest uit (Sovon, n=13).

De allereerste eileg van 2011 voor de Spreeuw was op 8 april 2011 en werd gemeld in de buurt van Helmond, NBR door John Vereijken.

Ondanks de behoorlijke spreiding (tussen 9 april en 20 april; zie stippellijnen Figuur 16) is de gemiddelde datum waarop het eerste ei gelegd werd 16 april (dag 106, n= 17, sovon) de vroegste datum in de langjarige reeks sinds 1984!

De geografische verdeling van de eerste eileg is te zien in Figuur 17. Voor de Spreeuw lijken de vroegste legsels uit het zuiden te komen, maar het aantal gegevens is eigenlijk te beperkt om hier een goede uitspraak over

te doen. Meer gegevens zijn daarom zeer gewenst in de komende jaren!

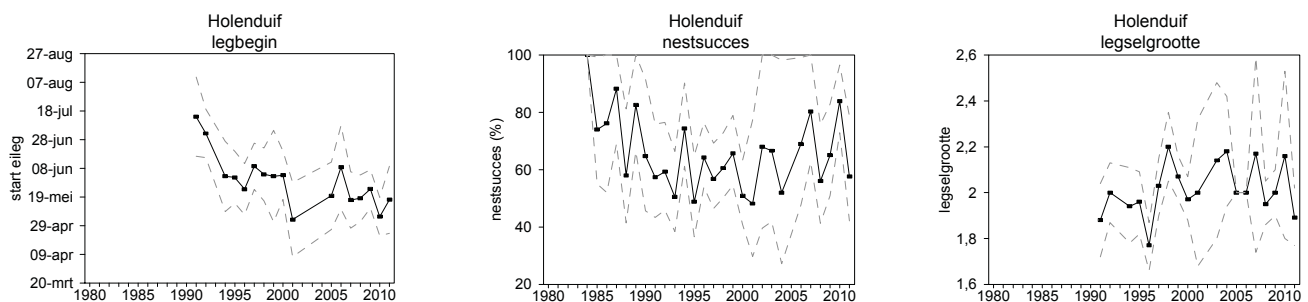
5.9. Holenduif

Peter Alblas geeft verder in dit verslag (zie hoofdstuk 7.1) een mooi overzicht van zijn onderzoek aan Holenduiven in Maastricht, omdat hij het niet eens was met hoe deze soort gerapporteerd werd. Voor een soort als de Holenduif zijn de eerste eilegdatum en de verhouding eerste en vervollegsels eigenlijk vreemde parameters want ze kunnen wel vijf legsels per jaar leggen! Ook worden legsels vaak niet lang genoeg gevolgd waardoor cijfers over nestsucces en broedsucces moeilijk op waarheid te schatten zijn. In de analyse van de cijfers hieronder worden dus ook alle nesten op een hoop geveegd.

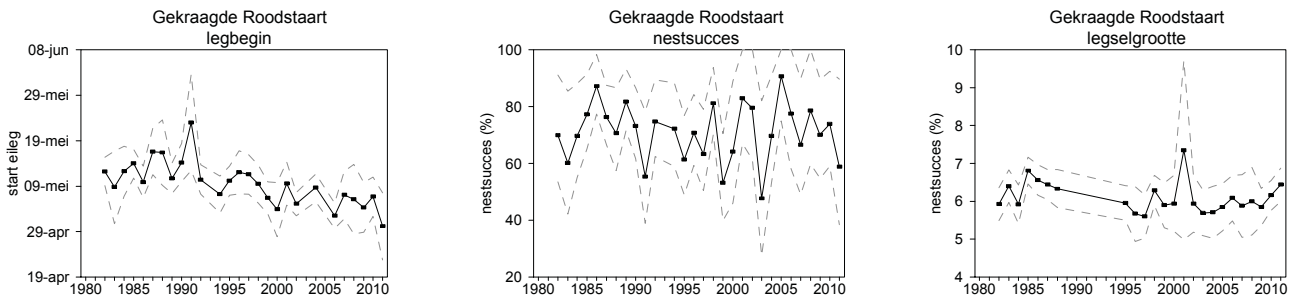
Van de Holenduif zijn gegevens binnengekomen van 59 legsels in nestkasten (uit 11 gebieden); Deze werden aangeduid als 49 eerste legsels en 10 vervollegsels (verzamel) maar worden hier dus op een hoop gegooid. Het is jammer dat de vogelwerkgroep 'Tösse bos en Maas' van haar terrein in Swalmen, Limburg alleen maar doorgegeven heeft dat er 24 nestkasten bezet waren door Holenduiven maar deze niet op eieren en jongen gecontroleerd heeft; dat scheelt 50% van de gegevens. Ook het niet binnenkomen van de Friese gegevens (vorig jaar goed voor ongeveer 80 legsels) heeft een zeer grote invloed op de cijfers!

Het broedsucces uit deze kasten was 46,7% (verzamel), het gemiddelde nestsucces was 57,6% (sovon, n=37). Dat nestsucces is laag gemiddeld over de laatste 25 jaar (zie Figuur 18). In het totaal zijn er 45 eieren gemeld (verzamel) waarvan er in totaal 23 zijn uitgekomen (51,1%) en zijn er 21 jongen uitgevlogen (verzamel, 91,3%). De gemiddelde legselgrootte van de eerste legsels was 1,8 eieren per legsel. Die gemiddelde legselgrootte voor de eerste legsels komt overeen met de gemiddelde legselgrootte uit de gegevens van SOVON van 1,9 eieren per legsel (n= 38), wat ook laag te noemen is! Gemiddeld vlogen er 1,7 jongen per nest uit (Sovon, n=15).

De gemiddelde eerste eilegdatum was 18 mei (dag 138, n=21, Sovon), dat is gemiddeld over de langjarige reeks vanaf 1991 (Figuur 18). Het aantal legsels waar deze

Figuur 18. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Holenduif van 1983-2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

Figuur 19. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Gekraagde Roodstaart van 1981-2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

getallen op gebaseerd zijn is natuurlijk laag en daarom is een vergelijking over meerdere jaren erg moeilijk. De allereerste eileg van 2011 voor de Holenduif was op 25 februari 2011 en werd gemeld in het gebied Naarderweg Blaricum door VWG het Gooi e.o.. Dit koppel is blijven doorgaan met broeden en hebben uiteindelijk vier legfels grootgebracht! Op dit moment, februari 2012 hebben ze jongen van ongeveer 20 dagen oud van een legsel waarmee ze eind december met de eileg begonnen zijn. Meer en vooral betere gegevens (het hele jaar door controleren en langer de nesten volgen) zijn zeer gewenst in de komende jaren!

5.10. Gekraagde Roodstaart

Van de Gekraagde Roodstaart zijn gegevens binnengekomen uit 13 gebieden: in het totaal is over 43 legfels informatie ontvangen, allen eerste legfels.

Het gemiddelde broedsucces van de Gekraagde Roodstaart was 72,0% (verzamel), het gemiddelde nestsucces was 58,8% (sovon, n=17) en dat is laaggemiddeld over de laatste dertig jaar; alleen 1991, 1999 en 2003 hadden een slechter nestsucces (zie Figuur 19). In het totaal zijn er bij 20 legfels 125 eieren gelegd (verzamel); daarvan zijn er 98 (78,4%) uitgekomen en zijn er 90 jongen uitgevlogen (91,8%).

De gemiddelde legselgrootte van de eerste Gekraagde Roodstaartlegfels was 6,25 eieren (verzamel) of 6,4 eieren voor de eerste legfels (Sovon, n=16. Dit is de hoogste gemiddelde legselgrootte van het eerste legsel, op 2001 na, van de laatste 15 jaar die verder opvallend constant leek maar de laatste jaren iets lijkt toe te nemen (Sovon, Figuur 19). Het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen kon niet berekend worden wegens te laag aantal nesten in de database van SOVON.

De gemiddelde eerste eileg van de eerste legsel was 01 mei (dag 121, n=13, sovon) de allervroegste datum in de langjarige reeks vanaf 1982! (Figuur 19). Over die 29 jaar is de gemiddelde eerste eilegdatum met tien dagen vervoegd, anderhalve dag minder dan de andere

Afrika-overwinteraar, de Bonte vliegenvanger. De allereerste eileg van 2009 voor de Gekraagde Roodstaart was op 16 april 2011 en werd gemeld uit Tietjerksteradeel, Friesland door FNW Eastermar (Figuur 20). De geografische verdeling van de eerste eileg is te zien in Figuur 20 maar nestkastgegevens van de Gekraagde roodstaart wordt eigenlijk uit te weinig gebieden gemeld om geografische verschillen in eerste legdatum te duiden.

Het zou mooi zijn als we voor deze soort in de toekomst meer informatie zouden ontvangen zodat er betere uitspraken over trends gedaan kunnen worden.

Figuur 20. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Gekraagde Roodstaart over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

5.11. Zwarte mees

Van de Zwarte mees zijn in totaal gegevens over 68 legfels ontvangen uit 20 gebieden; daarvan werden er 56 aangeduid als eerste legfel en twaalf als vervollegfel. Van één legfel werden geen details ingestuurd. Van die nestkasten die daarop gecontroleerd zijn is het vervollegfelpercentage (# vervollegfels / # eerste legfels = 12 / 22 =) 54,5%.

Het gemiddelde broedsucces van de Zwarte mees was 57,0% (verzamel), het gemiddelde nestsucces was 77,0% (n=27, sovon) en dat weer laag gemiddeld in de langjarige reeks vanaf 1982 (zie Figuur 21).

In het totaal zijn er 498 eieren gelegd (verzamel); 407 voor de eerste legfels en 91 voor de vervollegfels (verzamel), zijn er 304 jongen uitgekomen: 271 (66,6%) van de eerste legfels en 33 (36,3%) van de vervollegfels en zijn er 284 jongen uitgevlogen; 254 (93,7%) van de eerste legfels en 30 (90,9%) van de vervollegfels.

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Zwarte meeslegfels was 7,3 eieren (verzamel) of 8,1 eieren voor de eerste legfels (Sovon, n=23) en 7,6 eieren (verzamel) voor de vervollegfels. Dat sovon getal voor de eerste legfels blijkt hooggemiddeld te zijn (zie Figuur 21). Gemiddeld vlogen er per nest 7,7 jongen uit (Sovon, n=16).

De gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legfel was 25 april (dag 115, n=29, sovon) dat is laatgemiddeld over de laatste 15 jaar. Als we naar de langjarige reeks vanaf 1984 kijken lijkt de Zwarte mees, in tegenstelling tot de andere mezen, géén grote vervroeging van de gemiddelde eerste eileg. De allereerste eileg van 2011 voor de Zwarte Mees was op 01 april 2011 en werd gemeld uit gebied Maashorst Slingerpad door vogelwacht Uden e.o.

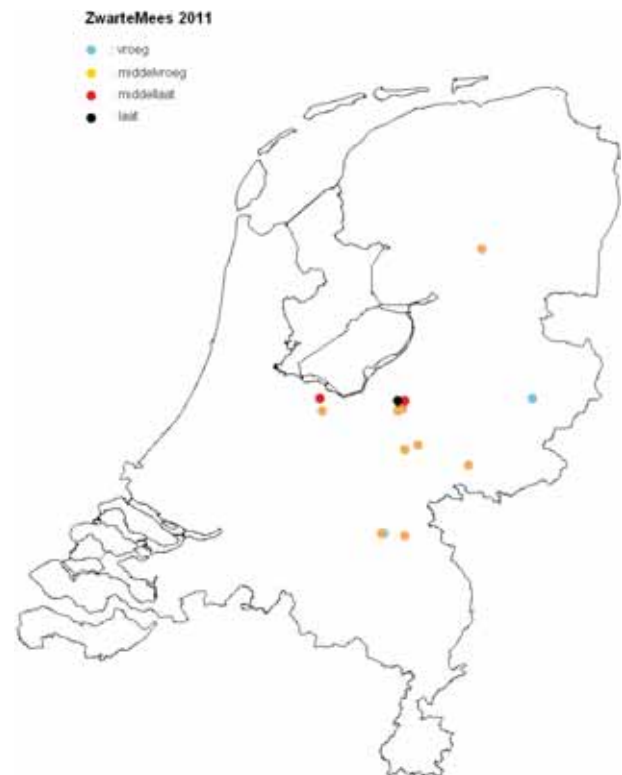
Het zou mooi zijn als we voor deze soort in de toekomst meer informatie zouden ontvangen zodat er betere uitspraken over trends gedaan kunnen worden.

5.12. Andere soorten

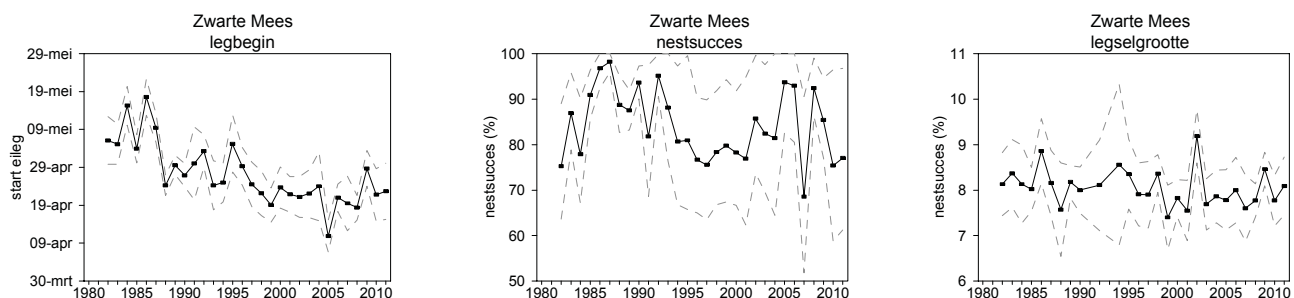
Van een aantal soorten zijn ook nog gegevens binnengekomen via de verzamelformulieren waardoor we ook nog wat over de broedbiologie van deze soorten kunnen

Jonge Zwarte mezen (Jan van der Geld).

Figuur 22. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Zwarte mees over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

Figuur 21. Grafieken van legbegin, nestsucces en legfelgrootte voor de Zwarte mees van 1981-2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

Bosuil, twee juvenielen, Biemerden, 2011 (Wil de Veer).

zeggen. Maar omdat het meestal (zeer) weinig legsels met details omvat kunnen we geen heel stellige uitspraken doen over deze soorten. Over deze soorten willen we eigenlijk veel meer gegevens ontvangen!

Bosuil

Van de Bosuil zijn, via de verzamelformulieren, gegevens uit 79 nestkasten binnengekomen (uit 14 gebieden), van zes legsels zijn geen verdere gegevens bekend. Het broedsucces van de Bosuil was maar 50,0%. Bij SOVON zijn ook broedbiologische gegevens over de Bosuil binnengekomen: 46 legsels uit nestkasten. Dit is een stuk minder dan vorig jaar (103) en misschien een aanwijzing dat voor een slecht (bos)uilenjaar. Het nestsucces uit die gegevens is 74,6% (n=46), lager dan het langjarig gemiddelde (81,1%) over de laatste 15 jaar (zie Figuur 24).

Van de 73 legsels zijn 104 eieren gemeld (verzamel, gemiddeld 1,4 per legsel). Van 64 legsels zijn ook gegevens bekend over het aantal jongen; deze 64 legsels hadden 98 eieren; daarvan zijn er 70 (71,4%) jongen uitgekomen en 52 (74,3%) jongen uitgevlogen (gemiddeld 0,8 per legsel).

De gegevens uit de SOVON nestkaartdatabase laten een positiever beeld zien maar ook de legselgroottes uit de SOVON database waren laag gemiddeld: 2,6 eieren per legsel (n=36). De gemiddelde legselgrootte (sovon) varieert de laatste 15 van 2,4 tot 3,8). Per legsel vlogen er

Bosuil (n=14 gebieden)

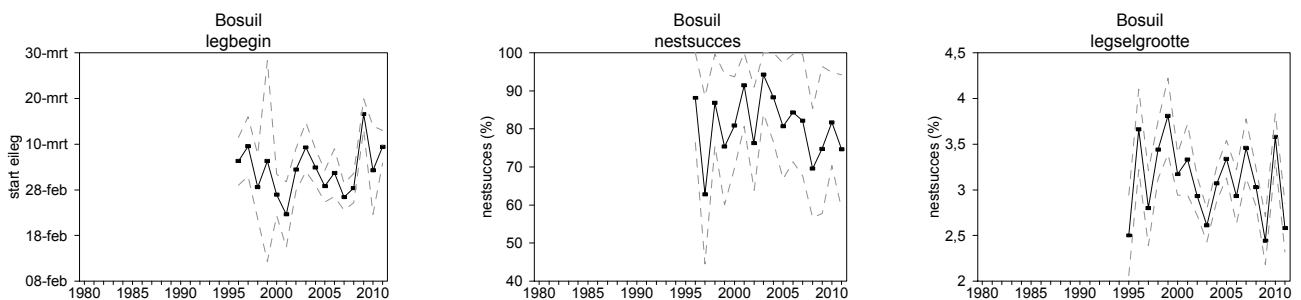

Figuur 23. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Bosuil over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

gemiddeld 2,4 jongen uit (sovon, n=25). De verschillen tussen de resultaten van de verzamelformulieren en de SOVON nestkaarten database laten zien hoe moeilijk deze soort te controleren is in de eier- en jongenfase. De gemiddelde datum dat het eerste ei gelegd werd was 10 maart (dag 69, n=42) en daarmee laat gemiddeld over de langjarige reeks vanaf 1995 (zie Figuur 24). De allervroegste eerste eilegdatum van de Bosuil was op 1 maart 2011 en werd gemeld uit Schijndel, Oost Brabant door de UilenWerkGroep uit Schijndel.

Grote Bonte Specht

Van de Grote bonte specht zijn er gegevens van 9 legsels

Figuur 24. Grafieken van legbegin, nestsucces en legselgrootte voor de Bosuil van 1995-2011 (gegevens Meetnet Nestkaarten, SOVON/CBS).

in nestkasten binnengekomen (uit vier gebieden); dit zijn allemaal eerste legfels (verzamel). Van vier legfels werden verder geen details doorgegeven.

Het broedsucces uit deze kasten was 66,6% (verzamel). Bij die vijf legfels zijn in totaal zijn er 27 eieren gelegd (verzamel), zijn er 18 jongen uitgekomen (66,6%) en zijn er 18 jongen uitgevlogen (100%).

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Grote bonte spechtlegfels was 5,4 eieren (verzamel). Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 16 april 2011 en werd gemeld uit het gebied Odiliapeel oost door Vogelwacht Uden e.o..

Bij SOVON zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Witte kwikstaart

Er zijn maar 3 legfels van de Witte kwikstaart ingestuurd. In alle gevallen betrof het legfels met vijf eieren die ook allemaal uitgekomen en waarvan alle jongen later uitgevlogen zijn. Het eerste ei werd gelegd op 8 april 2011 en werd gemeld van de Duivelshof Losser door VWG Losser.

Witte Kwikstaart (Jan van der Geld).

Winterkoning

Van de Winterkoning zijn er gegevens van 14 legfels in nestkasten binnengekomen, twaalf eerste legfels en twee vervolglegfels uit tien gebieden (verzamel). Het broedsucces uit deze kasten was 72,9% (verzamel) en het nestsucces was 71,8% (Sovon, n=11).

In het totaal zijn er 70 eieren gelegd (verzamel); 63 voor de eerste legfels en 7 voor de vervolglegfels (verzamel), zijn er 51 jongen uitgekomen: 46 (73,0%) van de eerste legfels en vijf (71,4%) van de vervolglegfels en zijn er 51 jongen uitgevlogen; 46 (100%) van de eerste legfels en vijf (100%) van de vervolglegfels.

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Winterkoninglegfels was 5,3 eieren (verzamel), het gemiddelde van 5,2 eieren per eerste legfel uit de gegevens van Sovon (n= 10). De gemiddelde legfelgrootte voor de vervolglegfels was 3,5 eieren (verzamel).

De gemiddelde datum dat het eerste ei gelegd werd was 16 mei (dag 136, n=10, sovon). Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 21 april 2011 en werd ge-

Figuur 25. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Winterkoning over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

meld uit het gebied de Zuiderhof bij Naarden door VWG 't Gooi.

Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Roodborst

Van de Roodborst zijn er gegevens van 20 legfels in nestkasten binnengekomen, elf eerste legfels en negen vervolglegfels uit twaalf gebieden (verzamel). Het broedsucces uit deze kasten was 79,2% (verzamel) en het nestsucces was 83,4% (Sovon, n=16).

In het totaal zijn er 101 eieren gelegd (verzamel); 52 voor de eerste legfels en 49 voor de vervolglegfels (verzamel), zijn er 81 jongen uitgekomen: 41 (83,7%) van de eerste

Roodborst in velg (Wil de Veer).

legsels en 40 (81,6%) van de vervollegsels en zijn er 80 jongen uitgevlogen; 41 (100%) van de eerste legsels en 39 (97,5%) van de vervollegsels.

De gemiddelde legselgrootte van de eerste Roodborst-legsels was 5,2 eieren (verzamel), het gemiddelde van 5,6 eieren per eerste legsel uit de gegevens van Sovon (n=16). De gemiddelde legselgrootte voor de vervollegsels was 6,1 eieren (verzamel). Gemiddeld vlogen er 5,2 jongen per nest uit (n=10, sovon).

De gemiddelde datum dat het eerste ei gelegd werd was 15 mei (dag 135, n=14, sovon). Het eerste ei van het vroegste legsel werd gelegd op 8 april 2011 en werd gemeld uit het gebied Horsterwold door VWG Oriolus (IVN Zeewolde).

Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Grauwe vliegenvanger (Jan van der Geld).

Figuur 26. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Roodborst over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

Zwarte roodstaart

Er zijn twee legsels van een Zwarte roodstaart gemeld uit Landschotse heide door VWG Midden Brabant. In totaal werden elf eieren gelegd die ook allemaal uitgekomen en waarvan alle jongen later uitgevlogen zijn.

Grauwe Vliegenvanger

Van de Grauwe vliegenvanger zijn er gegevens van 13 legsels in nestkasten binnengekomen, elf eerste legsels en twee vervollegsels uit zes gebieden (verzamel). Van zes eerste legsels zijn geen nadere details bekend. Het broedsucces uit deze kasten was 73,9%.

In het totaal zijn er 23 eieren gelegd (verzamel); 14 voor de vijf eerste legsels en 9 voor de vervollegsels (verzamel), zijn er 20 jongen uitgekomen: 11 (78,6%) van de

eerste legsels en negen (100%) van de vervollegsels en zijn er 17 jongen uitgevlogen; 10 (90,9%) van de eerste legsels en zeven (77,7%) van de vervollegsels.

De gemiddelde legselgrootte van de eerste Grauwe vliegenvangerlegsels was maar 2,8 eieren (verzamel). De gemiddelde legselgrootte voor de vervollegsels was 4,5 eieren (verzamel).

Het eerste ei van het vroegste legsel werd gelegd op 24 mei 2011 en werd gemeld uit Velp, NB door Vogelwacht Uden e.o.

Bij SOVON zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Glanskop

Van de Glanskop zijn er gegevens van 20 legsels in nest-

Figuur 27. Geografische verdeling van de allereerste eilegdatum van de Glanskop over de gebieden in Nederland en Vlaanderen.

Negen jonge Glanskoppen (Jan van der Geld).

kasten binnengekomen (uit elf gebieden); dit zijn allemaal eerste legfels (verzamel). Van één legfel werd verder geen details doorgegeven.

Het broedsucces uit deze kasten was 91,1% (verzamel). Bij die 19 legfels zijn in totaal zijn er 180 eieren gelegd (verzamel), zijn er 168 jongen uitgekomen (93,3%) en zijn er 164 jongen uitgevlogen (97,6%).

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Glanskoplegels was 9,5 eieren (verzamel). Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 4 april 2011 en werd gemeld uit Hof van Twente door NIVON Goor.

Bij SOVON zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Matkop

Van de Matkop zijn er gegevens van zeven legfels in nestkasten binnengekomen, zes eerste legfels en één vervolglegfel uit vijf gebieden (verzamel). Het broedsucces uit deze kasten was 90,3%.

In het totaal zijn er 62 eieren gelegd (verzamel); 52 voor de zes eerste legfels en 10 voor het vervolglegfel (verzamel), zijn er 57 jongen uitgekomen: 49 (94,2%) van de eerste legfels en acht (80%) van het vervolglegfel en zijn er 56 jongen uitgevlogen; 48 (98,0%) van de eerste legfels en acht (100%) van het vervolglegfel.

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Matkoplegels was 8,7 eieren (verzamel). De legfelgrootte van het vervolglegfel was 10 eieren (verzamel).

Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 3 april 2011 en werd gemeld uit Collendoorn, gem. Hardenberg door IVN Hardenberg.

Bij SOVON zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Kuifmees

Er is maar 1 legfel van een Kuifmees gemeld uit Hof van Twente door NIVON Goor; het betrof een een legfel van zes eieren die ook allemaal uitgekomen en waarvan de jongen later allemaal uitgevlogen zijn. Het eerste ei werd gelegd op 26 april 2011.

Boomkruiper

Van de Boomkruiper zijn er gegevens van 21 legfels in nestkasten binnengekomen (uit zes gebieden); dit zijn allemaal eerste legfels (verzamel). Van twaalf legfels werden verder geen details doorgegeven.

Het broedsucces uit deze kasten was 72,4% (verzamel). In het totaal zijn er 58 eieren gelegd (verzamel), zijn er 49 jongen uitgekomen (84,5%) en zijn er 42 jongen uitgevlogen (85,7%).

De gemiddelde legfelgrootte van de eerste Boomkruiperlegels was 6,4 eieren (verzamel). Het eerste ei van het vroegste legfel werd gelegd op 11 april 2011 en werd gemeld uit het gebied Stevensbeek en Vierlingsbeek door Leo Daanen.

Bij SOVON zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen om zinnige berekeningen te maken. Meer gegevens zijn zeer gewenst in de komende jaren!

Kauw

Van de Kauw zijn er gegevens van acht legfels in nestkasten binnengekomen (uit twee gebieden). Het broedsucces uit deze kasten was 71,1% (verzamel) Van die acht legfels zijn 38 eieren gemeld (gemiddeld 4,8 eieren per legfel). Bij SOVON zijn te weinig nestkaarten van deze soort binnengekomen (<10) om zinnige berekeningen te maken.

De allervroegste eerste eileg van de Kauw was 15 april 2011 en werd, net als vorig jaar, gemeld uit Tietjerksteradeel Eastermar, Friesland door FNW Eastermar.

Jonge Kuifmees, Markelo 2011 en kuifmeesnest (Henri Bouwmeester).

Het aantal legsels waar deze getallen op gebaseerd zijn is natuurlijk laag en daarom is een vergelijking over meerdere jaren erg moeilijk. Meer gegevens zijn daarom zeer gewenst in de komende jaren!

Huismus

Van de Huismus zijn er gegevens van 9 legsels in nestkasten binnengekomen, zeven eerste legsels en twee vervollegsels uit vijf gebieden (verzamel). In het totaal zijn er 49 eieren gelegd (verzamel); 42 voor de eerste legsels en 7 voor de vervollegsels (verzamel), zijn er 42 jongen uitgekomen: 36 (85,7%) van de eerste legsels en zes

(85,7%) van de vervollegsels en zijn er 21 jongen uitgevlogen; 16 (44,4%) van de eerste legsels en vijf (83,3%) van de vervollegsels.

De gemiddelde legselgrootte van de eerste Huismuslegels was 6,0 eieren (verzamel) en 3,5 eieren (verzamel) voor de vervollegsels. Het eerste ei van het vroegste legsel werd gelegd op 13 april 2011 en werd gemeld uit de buurt van Maasbracht, Limburg door Rob Voesten.

Uit de nestkaart gegevens van SOVON zijn te weinig gegevens binnen gekomen om iets over de broedbiologie van de Huismus in 2011 te zeggen. We hopen dat er volgend jaar meer details van deze soort binnenkomen.

6. Discussie nestkastencontroles

6.1. Vroegte records gemiddelde eerste eileg

2011 was een jaar waarin veel vroegterecords van de gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste eileg werd verbroken of op zijn minst geëvenaard. En dat gold met name voor de Bonte vliegenvanger, Boomklever, Spreeuw en Gekraagde Roodstaart! Voor de Koolmees en Pimpelmees was het ook een erg vroeg jaar welke alleen door het recordjaar 2007 vooraf werd gegaan, toen waren beide soorten nog eens drie dagen eerder!

Voor de mezen en de bonte vliegenvanger, soorten waar veel onderzoek aan gedaan wordt is die vervroeging van de legsels een bekend gegeven, maar voor de andere soorten is dat minder bekend. De Koolmees en de Pimpelmees bijvoorbeeld lieten in de laatste 30 jaar een vervroeging van ongeveer 14 dagen zien. Bij de Bonte vliegenvanger was dat een vervroeging van 11,5 dagen over diezelfde periode. De Boomklever laat een vervroeging van negen dagen zien over de laatste 15 jaar; de Spreeuw negen dagen over de laatste 25 jaar en de Gekraagde roodstaart een vervroeging van 10 dagen over de laatste 30 jaar (zie de grafieken bij de soortbesprekingen). Bij de mezen en bonte vliegenvangers lijkt de vervroeging ingegeven te zijn door de vervroeging van de rupsenpiek als gevolg van de klimaat verandering.

6.2. Daling percentage vervollegsels van de mezen

Uit gegevens van 'De Natuurkalender' blijkt dat: *'de lengte van het groeiseizoen in 2011 drieëndertig dagen langer was dan normaal. De voorlente begon twintig dagen eerder dan normaal, vlinders en libellen waren vroeg tot zeer vroeg terwijl vogels en amfibieën weinig verschuivingen lieten zien ten opzichte van de voorgaande jaren. Het gevolg van de vervroeging was dat de jaarlijkse vlinderdip in plaats van in juni al in mei optrad'*.

En dat lijkt consequenties gehad te hebben voor het verloop van het broedseizoen. Met name de vervroeging van de vlinderdip lijkt de oorzaak van het lage percentage vervollegsels van de mezen in 2011. De koude winter van 2009-2010 had er voor gezorgd dat de rupsenpiek in 2010 laat was in vergelijking met de voorgaande jaren maar normaal in vergelijking met vroeger. De vogels die zich aangepast hadden aan een vroegerbroedseizoen zijn toen massaal vervollegsels gaan produceren! Dat verschil is ook goed te zien in de getallen die NESTKAST binnenkrijgt. Lag het vervollegselspercentage voor de Koolmees in 2009 en 2010 op 10,7% en 29,6%, in 2011 daalde dit weer tot 11,8%. Voor de Pimpelmees daalde het van, respectievelijk, 3,2% en 10,2% naar 5,5%.

6.3. Toename Bonte vliegenvangerlegsels

Opvallend was ook de toename van het aantal Bonte vliegenvangerlegsels dat door het hele land werd gemeld zich niet uitte in een toename van het aantal legsels dat werd doorgegeven. In 2009 werden 867 legsels op een totaal van 6591 bezette nestkasten doorgegeven (13,2%), in 2010 waren dat 1371 legsels op 15.231 bezette nestkasten (9,0%) en in 2011 waren dat 1.173 op de 13.691 nestkasten (8,6%). Nadere analyse laat zien dat dit komt door het ontbreken van gegevens van de Universiteit van Groningen die specifiek onderzoek doet naar de Bonte vliegenvanger en in 2010 goed was voor 276 legsels. Als die bron wordt uitgesloten van de analyse neemt het aantal Bonte vliegenvangerlegsels toe van 851 in 2010 naar 1136 over 2011 (+33,5%) over 23 werkgroepen. Van die 23 werkgroepen stuurden er maar vier een lagere aantal dan in 2010 en die afnames waren beperkt tot 14%. De grootste toenames werden gezien in de onderzoeksgebieden van Joop Vogelzang in Holten en Markelo (+500%), Harrie Overbeek, uit de omgeving Neede: +437%, IVN Barneveld +157%, VWG IJhorst Staphorst e.o.: +120% en Vogelwacht Uden e.o.: +84%. Uit een analyse van de toenames tegen de geografische ligging van de gebieden blijkt evenwel geen specifiek grotere toename in een bepaalde regio.

Een van de vermoedens is dat de lange winter van 2010-2011 gezorgd heeft voor een bovenmatige sterfte aan overwinterende mezen gezorgd, waardoor de in Afrika overwinterende Bonte vliegenvangers bij terugkeer heel veel kasten tot het uitkiezen hadden. Dat is o.a. te zien aan de achteruitgang van de bezettingsgraad door mezen in Vogelwacht Uden e.o. [2] en VWG 't Gooi [3] tegelijkertijd met de toename aan Bonte vliegenvangers.

Joop Vogelzang geeft echter aan dat in zijn gebieden er in 2010 al wel genoeg lege kasten over waren om de Bonte vliegenvangers ter wille te zijn en dat er wel ongepaarde mannetjes aan het balsen / zingen waren en die de kasten inspecteerden maar er blinkbaar te weinig vrouwtjes waren. In 2011 zijn veel van deze plaatsen toch bezet geraakt met paartjes die een broedpoging deden.

Ook Christiaan Both, Bonte vliegenvangeronderzoeker aan de vakgroep dierecologie van de Rijks Universiteit Groningen denkt niet direct aan een verband met een strenge winter voor de concurrerende mezen want ook in professionele onderzoeksgebieden waar genoeg kasten leeg blijven zag men die stijging in het aantal broedgevallen. Hij denkt meer aan een mogelijke combinatie van een goed broedseizoen voor de Bonte vliegenvangers in 2010 en de goede weersomstandigheden in het overwin-

² Leo Ballering, Verslag broedseizoen 2011, werkgroep nestkasten, Vogelwacht Uden e.o.

³ R.E. Beskers. Jaarverslag 2011. Goois Nestkast Onderzoek. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

teringsgebied. In 2010 was de rupsenpiek extreem laat en heeft de Bonte vliegenvanger daarvan geprofiteerd (o.a. met een enorm hoog broedsucces, zie NESTKAST rapport 2010). Verder speelt misschien mee dat in de Sahel heel veel regen is gevallen, volgens de klimatologen was 2010 het beste jaar qua Sahelregenvaerindex sinds 1958!! Een combinatie van deze twee factoren zou er toe geleid kunnen hebben dat er veel meer bonte vliegenvangers in goede conditie in 2011 hun broedgebieden weer bereikten als in andere jaren, iets wat wij dan weer terug zien in de nestkasten!

Overigens is het dan wel weer raar dat de grootste groei van de Nederlandse Bonte vliegenvangerpopulatie haar grootste groei doormaakte tijdens de grote Saheldroogte in de jaren 70 en 80. Dat laatste sluit dan weer wel aan bij de constatering van Vogelwerkgroep NIVON-Goor (Twente) die bij het ringonderzoek voor het RAS (Retrapping Adults for Survival)-project in 2011 een sterke toename van ongeringde/nieuwe adulte vogels en juist een afname van het aantal teruggekeerde, in voorgaande jaren lokaal geringde adulten.

6.4. Slecht jaar Bosuilen?

Het is moeilijk om iets te zeggen over een goed of een slecht jaar voor de bosuilen. De Bosuil een soort die, net als dagroofvogels, in een muizenarm jaar het eilegen over kan slaan. Een van de aanwijzingen voor een slecht jaar is het feit dat er in vergelijking met 2010 minder dan de helft van het aantal legfels werd gemeld (46 tegen 103, sovon) en dit terwijl er een voorbereiding is geweest in het aantal werkgroepen dat bosuilen doorgeeft met UilenWerkGroepSchijndel. Als we naar een paar 'grootgrutters in bosuilen' kijken dan krijgen we toch een gevarieerder beeld. Zo meldde Vogelwerkgroep 't Gooi

dit jaar een diepterecord van twee bezette kasten en drie uitgevlogen jongen terwijl er in het recordjaar 2010 maar liefst 28 legfels werden gemeld en 72 uitgevlogen jongen.

Anton Meenink, uit Neede, Twente die vorig jaar goed was voor het aanleveren van 15 legfels zond dit jaar 17 legfels in, daar lijkt de situatie dus op zijn minst stabiel! Anton meldde nog de volgende details 'Vorig jaar (2011) hadden we een wat slechter jaar dan in 2010. In 2011 hebben we 34 jongen waargenomen tegen 46 in 2010. In 2011 zijn volgens ons maar 29 jongen ook echt uitgevlogen tegen 43 in 2010; de gemiddelde eerste eilegdatum was 12 maart in 2011, tegen 2 maart in 2010. We hadden vier gepredeerde nesten, drie al in de ei-fase en één in de jongen-fase in 2011, tegen één in 2010 (in de ei-fase). Dus we hadden gemiddeld minder eieren en daarmee ook minder jongen per nest. Behalve de predatie lijkt het mij, dat ook minder voedsel de oorzaak was van het minder goede jaar 2011'. Zijn 'buurman' Henri Bouwmeester uit Goor, Twente meldt evenwel: 'In Goor hadden we meerdere kasten waarin wel uilen nestelden maar niet tot broeden kwamen, die gevallen worden NIET aan nestkast geleverd en daardoor kan dus een vertekend beeld ontstaan.'

Frank Peters uit Siebengewald, Limburg meldt evenwel 10 bezette nestkasten, van een totaal van 21 nestkasten in 2011 tegen elf op de 19 in 2010. In zeven nestkasten kwam het ook werkelijk tot een legsel daarin werden minimaal 16 eieren gelegd (maar eieren werden niet in iedere kast gecontroleerd), er zijn in ieder geval 16 pulli geconstateerd. In 2010 waren de kengetallen: 10 legfels minimaal 37 eieren en 35 pulli. Ook hier lijkt het aantal legfels dus stabiel maar zijn er minder eieren gelegd en daardoor minder jongen uitgevlogen dan in 2010.

7. Opmerkelijke zaken

Van Peter Alblas ontvingen we de volgende bijdrage met het volgende advies: *‘Wat mij betreft hebben de overzichten in het NESTKAST jaarverslag van “legbegin”, “legselgrootte” en “percentage vervollegsels” bij de holenduif weinig waarde, vanwege de ondergenoemde bezwaren. Ik vraag me af of je ze moet vermelden, misschien moet je ze weglaten maar wel met een toelichting...’*

7.1. Nestsucces van holenduiven in Maastricht

een vergelijk met landelijke cijfers uit NESTKAST

Sinds 2003 volg ik een kleine kolonie Holenduiven in Maastricht. Het artikel van Potters, over 669 gevolgd legfels in Roosendaal, was aanleiding om de Maastrichtse gegevens eens naast de NESTKAST-gegevens te plaatsen.

136 Broedsels

De afgelopen 9 jaar heb ik 136 broedsels kunnen volgen. De eerste eieren worden eind februari gelegd, de laatste jongen vliegen in oktober uit. Per broedplek werden er maximaal 7 legfels gestart. Ineengeschoven broedsels (een nieuw broedsel starten terwijl er nog jongen in het nest zitten) kwamen regelmatig voor. Berekeningen zijn gemaakt met het programma Nestkaart, versie 3.6.

Van de in totaal 136 nestkaarten zijn er 129 geschikt voor mayfield-analyse, met samen 3586 nestdagen. Het berekend nestsucces is 60%, met de statistische slag om de arm dat het werkelijk succes vrijwel zeker tussen 51 en 70% ligt. Voor 2011 zijn die cijfers respectievelijk 32 mayfield-geschikte nesten met in totaal 891 nestdagen, en een berekend nestsucces van 58% dat in werkelijkheid vrijwel zeker tussen 42 en 80% ligt.

Het programma berekent voor eerste, tweede, derde en vierde broedsels oplopende nestsuccessen van 51, 64, 71

Torenmolen, Gronsveld/maastricht (Peter Alblas).

en 79% (kleine steekproef van resp. 33, 33, 23 en 12 nesten, marges navenant groot).

Legfels bestonden steeds uit één of twee eieren, met als uitzondering twee keer een “drie-legsel”. Ik heb nooit meer dan twee jongen gezien.

Jonge Holenduiven, Maastricht (Peter Alblas).

Afwijkende situatie

De vogels broeden in een stenen molen op 9 meter hoog. Ze broeden rondom in de (12) kijkgaten in de muur, die op die hoogte ongeveer 1,2 meter dik is. Bij de allereerste controles (2003) zaten er twee paar, in latere jaren oplopend tot 7 á 8 paar. Voor deze populatiegroei was naast de landelijk positieve trend wel hulp nodig, want het broedsucces was in eerste instantie bedroevend. Als de jongen een dag of 6 zijn worden ze niet meer continu warm gehouden. Vanaf dat moment stonden de donsjongen bloot aan een aanhoudende, verkillende trek door de kijkgaten. Het probleem van deze doodkleumende jongen was eenvoudig op te lossen door een jute- of plasticzak aan de binnenzijde in de broedruimte te plaatsen. Hoewel het uitzicht voor de molenaar behoorlijk verminderd is, is hij blij met de Holenduiven. Hij heeft wat met vogels, en de jaarrond aanwezigheid van de Holenduiven voorkomt de vestiging van Stadsduiven, die, in tegenstelling tot Holenduiven, de molen wél (zouden) invliegen (en bevuilden). Eenmaal heeft een kauw (schaars in Zuid-Limburg, heel anders dan Roosendaal!) een broedpoging gedaan, die mislukte in de jongenfase.

Koude eieren en pijlsnelle groei

Het gewicht van de donsjongen neemt in de eerste week pijlsnel toe. Möckel geeft een grafiek van de gewichten per leeftijdsdag. Daarmee kun je op een dag nauwkeurig de leeftijd van donsjongen bepalen. Zeer bruikbaar voor het bepalen van de legstart!

Bebroede eieren verdragen sterke afkoeling

De molen draait twee zaterdagen per maand. Op die dagen verlaten de ouders hun legfels vaak langdurig. In één geval trof ik op zo'n zaterdagmiddag een werkelijk steenkoud legsel aan, dat de volgende dag doodleuk uitkwam. Het is me vaker opgevallen dat embryo's sterke afkoeling moeten verdragen, want ik trof meerdere malen steenkoude eieren aan, die korte tijd later gewoon uitkwamen. Concurrentie met Kauwen komt in Maastricht eigenlijk niet voor. Wel zijn er bij de huidige populatiegrootte veel schermutselingen tussen de Holenduifparen onderling, die naar mijn idee verantwoordelijk zijn voor het merendeel van de totaal mislukte legfels.

Discussie

Holenduiven broeden meestal in natuurlijke holten, nestkasten en gebouwen. De NESTKAST-gegevens zijn voornamelijk gebaseerd op broedpogingen in bosuilenkasten (??). Die kasten worden alleen gecontroleerd tijdens het begin van het holenduif-broedseizoen. Daarmee wordt deze multi-broede soort geen recht gedaan.

Holenduiven "strooien" met eieren. Vaak zijn in de broedruimte wel drie of vier eieren aanwezig, waarvan er zeer zelden meer dan twee bebroed worden. De andere zijn meestal verdroogd of onbevruucht, en afkomstig van eerdere pogingen. Hans Potters (Roosendaal) komt op basis van 669 (!) gevolgde broedsels op 2,0 ei per gestart legsel en 1,01 uitgevlogen jong. Slecht één keer vlogen er drie jongen van een legsel uit. De cijfers in het NESTKASTjaarsverslag 2010 (2,2 ei per legsel, 2,0 uitgevlogen jong per nest) moeten te hoog zijn, waarschijnlijk door het niet goed uit elkaar houden van bebroede

eieren en onbevruichte of afgestorven eieren die ook werden aangetroffen. De verzamelformulieren meldden in dat jaar 2,3 uitgevlogen jong per eerste legsel. Gezien de ervaringen uit Roosendaal en Maastricht moeten daar vraagtekens bij geplaatst worden.

Conclusie en aanbeveling

Wees kritisch op je waarnemingen aan Holenduiflegfels. Hou rekening met de aanwezigheid van onbevruichte en/of afgestorven eieren uit eerdere legfels en realiseer je hoe zelden het voorkomt dat een legsel drie uitvliegende jongen oplevert. Steenkoude, schone en gave eieren, netjes bij elkaar in de nestkom, kunnen best al een tijd bebroed zijn en korte tijd later uitkomen. En *last but not least*: Holenduiven hebben legfels tot in oktober!

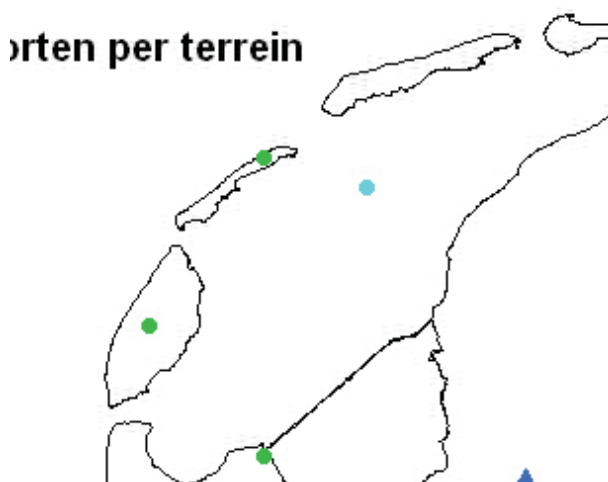
Literatuur

- Möckel R. 1988. Die Hohltaube. Neue Brehm-Bücherei 590. Ziemsen, Wittenberg.
- Potters H. 2009. Broedbiologie van een kleine populatie nestkastbewonende Holenduiven in westelijk Noord-Brabant. Limosa 82: 1-12
- Jaarverslag Broedseizoen 2010, NESTKAST

7.2. Een Spreeuwennest in de Waddenzee!

De goed opletende lezer heeft een stip in de Waddenzee zien staan in figuur 2 (pagina 11) waarin de verschillende terreinen staan aangegeven waarvan gegevens zijn ontvangen (zie detail in Figuur 28).

Louis Vernooij van het NIOO die de NESTKAST database beheert, zag deze stip ook en vroeg aan SOVON of ze de goede coördinaten van die waarneming konden sturen. Het bleek geen vergissing te zijn maar een broedgeval van een Spreeuw op het eiland Griend midden in de Waddenzee. Op het eiland Griend wordt elk seizoen de broedvogelbevolking bewaakt en gemonitord door een tweetal vogelwachters, in dienst van Natuurmonumenten. De rapporten van de vogelwachters zijn te downloaden op www.natuurmonumenten.nl/content/griend. Daarin

Figuur 28: Detail van kaart met ingestuurde legfels

Spreeuwnest met eieren, 2011 (Giny Kasemir).

valt te lezen wat de werkzaamheden van de vogelwachters zijn, en welke natuurwaarden zij daar beschermen en onderzoeken. Date Lutterop die dit legsel meldde gaf de volgende details.

Al vanaf het eind van de jaren 1970 wordt in de vogelwachtersrapporten melding gemaakt van het incidenteel broeden van Spreeuwen op het eiland Griend. Voor zover ik weet alleen in nestkasten, maar mogelijk ook in deels vergane houten wanden van de vogelwachtershuisjes? Het laatste ons bekende broedgeval stamt uit 1999. Toen hing er een nestkast aan de wc. Die is later in verval geraakt, en we hebben er zelf geen aandacht meer aan gegeven. Of er toen ooit jongen zijn uitgevlogen weten we niet.

Zelf wonen we (Giny Kasemir en Date Lutterop) sinds 2002 jaarlijks op het eiland van begin april tot eind juli. Elk voorjaar zien we kleine groepjes Spreeuwen rond het huis, en vaak horen we ook zingende exemplaren. Toen in 2007 het nieuwe vogelwachtershuis in gebruik werd genomen, hebben we aan de oostelijke wand een spreeuwenpot gehangen, en aan de westelijke wand een nestkast voor Spreeuwen. De eerste jaren was daarvoor geen belangstelling. In 2010 was in april een paar bezig met nestbouw in de kast. We hebben het vrouwtje geringd, maar een paar dagen later was ze weg. De man bleef nog een paar dagen zingen op de balustrade rondom het huis,

Jonge Spreeuwen in kast, 2011 (Giny Kasemir).

maar was daarna ook verdwenen. In die tijd struinde er elke avond/nacht een Velduil om het huis. Dus mogelijk heeft dat de broedpoging verijdeld. Het nest was op dat moment nog niet afgebouwd.

In 2011 waren de Spreeuwen ons voor. De pot hing er al wel, maar de kast nog niet, toen er opeens driftig werd gezongen. We hebben meteen de kast opgehangen en deze werd vrijwel meteen bezet. Er werden vijf eieren gelegd, en er zijn ook vier tot vijf jongen uitgekomen, waarvan er drie zijn uitgevlogen. Uiteraard werden ze alle drie geringd. De ouders fourageerden op diverse plaatsen op de hogere grazige delen van het eiland. Voornamelijk in de nabije omgeving van de behuizing (minder dan 200 meter van het nest), op de meer open delen. Vaak ook in en langs de randen van de kolonies Kokmeeuwen en Grote Sterns. Soms ook op grotere afstanden, tot in elk geval circa 1 kilometer. De aangebrachte prooien waren, voor zover te zien, voornamelijk rupsen, waarschijnlijk van allerlei uilen Noctuidae, en mogelijk ook van de zeer algemene Zwartspriddikkopjes. Daarmee lijkt het voedselspectrum in elk geval deels samen te vallen met dat van de algemener broedende Graspiepers, die ook regelmatig met snavels vol groene rupsen naar de nesten vliegen.

Overigens zit er ook elk jaar een groep (jaarlijks zo'n 200-300) van voornamelijk jonge Spreeuwen op het ei-

Jonge spreeuw wordt geringd, 15 mei 2011 (Date Lutterop).

land, die zo rond 10 juni arriveren, en in elk geval tot diep in de herfst blijven. Inmiddels hebben we honderden van deze vogels kunnen ringen. Een daarvan is later teruggevangen in de Eemshaven. Zelf hebben we meerdere jonge vogels die we in juni/juli hebben geringd, dezelfde herfst in september/oktober op Griend teruggevangen. Het lijkt er dus op dat tenminste een deel van deze jonge vogels de hele zomer/herfst op Griend blijven hangen. Blijkbaar is het goed toeven daar...

Er is een filmpje op youtube gezet, waarbij de jongen vlak voor het uitvliegen worden gevoerd: <http://www.youtube.com/watch?v=iNilcdA02MA>. Ook op onze weblog is aandacht besteed aan dit broedgeval. Bijvoorbeeld op de volgende pagina: <http://www.natuurmonumenten.nl/content/logboek-griend-16-mei-2011>.

7.3. Weer een klein ei in een Grote bonte spechtenlegsel

Lambert Verkuijlen, Vogelwacht Uden e.o., heeft al jaren succesvol Grote bonte spechten broeden in zijn zelfgemaakte, uitgeholde berkenkassen in Odiliapeel NO Brabant. Dit jaar broedden er maar liefst vier paartjes. Eén paartje had een legsel van acht eieren en hiervan was één heel klein dat ook niet uitgekomen is (zie foto). Omdat de ouders niet geringd zijn is het onzeker of dit hetzelfde paartje is dat vorig jaar ook al in deze kast broedde maar ook vorig jaar werd er een klein eitje in deze kast gelegd!! Het eerste ei werd gelegd op 16 april 2011, van de acht eieren kwamen er twee niet uit en uiteindelijk zijn alle zes de jongen ook uitgevlogen. In het laatste stadium werden de jongen vanaf de buitenkant door de ouders gevoerd (foto).

Grote Bonte Specht, nest met klein ei (boven) en jong voerend (onder) (Lambert Verkuijlen).

7.4. Zwarte rat in nestkast

Pieter Wouters fotografeerde een zwarte rat die een nest gemaakt had in een nestkast in zijn tuin. Nu zijn ratten in een nestkast al zeldzaam, en zijn zwarte ratten sowieso zeldzaam maar een overdag een nest jonge zwarte ratten in je tuin fotograferen is wel heel toevallig! De nestkast hing in een Es, daarvan was ook de binnenbekleding van het nest gemaakt. Alle jongen ratten zijn 'uitgevlogen'!

Zwarte Rat (Pieter Wouters).

7.5. Vleermuizen in vogelnestkasten van VWG 't Gooi op Crailo

In nestkasten voor mezen, vliegenvangers en roodstaarten van VWG 't Gooi die op Crailo hangen, zitten in augustus - september veel vleermuizen, vooral ruige dwergvleermuizen. Bertus van der Laan controleert in die periode altijd zijn vijftig kasten op vleermuizen. In augustus werden er 34 mannetjes ruige dwergvleermuis, en ook één rosse vleermuis aangetroffen.

Ruige dwergvleermuizen zijn (voornamelijk) boom-bewonende kleine vleermuizen, waarvan de wijfjes in de zomer in Midden- en Oost-Europa verblijven. Daar brengen ze hun jongen ter wereld. De (meeste) mannetjes blijven 's zomers in West-Nederland, vooral in oude landgoederen met holle bomen en waterpartijen. In augustus betrekken de heren de baltsverblijven, die ze luid roepend tegen andere mannetjes verdedigen. De dieren hangen meestal in boomholtes of achter stukken schors, maar ook (zoals in ziekenhuis Tergooi, Blaricum) achter open stootvoegen. Als de wijfjes in september vanuit Midden- en Oost-Europa naar het milde zeeklimaat in het westen trekken, worden ze door de sexueel erg opgewonden mannetjes (met opgezwollen klieren in de mondhoeken en opgezwollen testes) in de nestkastjes gelokt, waar de paring plaatsvindt.

Tijdens de controle van 7 september werden er weer 30 ruige dwergvleermuizen in de kastjes aangetroffen, waaronder dit keer ook enkele mannetjes met een wijfje en één dier met een heuse harem (van vier wijfjes).

Harem van ruige dwergvleermuizen (Bertus van der Laan).

Bijna altijd hangt er ook wel een mannetje rosse vleermuis in één van de kastjes; deze grote boombewonende soort bewoont holtes in oude eiken en beuken. Ze kunnen uitstekend vliegen en jagen hoog boven open terrein, zoals het Gooimeer en zelfs tot diep in Flevoland en boven de Eempolders.

Nadat het, tijdens de inspectieronde, donker is geworden, kunnen de kastjes niet verder geïnspecteerd worden,

maar werd er gebruik gemaakt van de zogenaamde 'bat-detectors' (apparaatjes waarmee de ultrasone geluiden van vleermuizen hoorbaar gemaakt worden) waarmee langs de kastjes wordt gelopen. In de Museumlaan, Crailo werden hiermee enkele jagende gewone en ruige dwergvleermuizen gehoord, en één keer een langsvliegende watervleermuis of baardvleermuis. In die laan werd ook nog een oude beuk gevonden, waaruit rosse vleermuizen riepen; soms vloog er schreeuwend een rosse vleermuis om deze kolonieboom heen.

Kolonieboom Rosse Vleermuis (Bertus van der Laan).

Ondanks de aanwezigheid van tal van oude beuken met natuurlijke boomholtes, worden de vogelnestkastjes van Bertus blijkbaar graag gebruikt door tientallen ruige dwergvleermuizen. De nestkastjes vervullen dus niet alleen in de broedtijd (maart - juni) een nuttige functie, maar ook in de baltsperiode van boombewonende vleermuizen (juli - september), een dubbelfunctie dus! Misschien een interessant idee voor nestkastencontroleurs in andere gebieden om in de, toch vogelluwe, maanden augustus en september eens een controlerondje langs je kasten te maken om te kijken of er vleermuizen in zitten! Maar let op! Vleermuizen kunnen besmet zijn met Hondsdolheid!.. Om besmetting met deze ongeneeslijke ziekte te voorkomen, dienen de vleermuizen niet zonder dikke handschoenen te worden aangepakt, tenzij men de vaccinaties tegen rabiës heeft doorlopen.

Ronald Beskers, naar een tekst van Ilco van Woersem, met dank aan Bertus van der Laan.

7.6. Locatie nestkasten

Wij krijgen van verschillende kanten anecdotische verhalen binnen over de locaties waar de gecontroleerde nestkasten hangen. Meestal hangen ze in bossen maar de beheerder heeft daar niet altijd toestemming voor gegeven, soms hangen ze in grote tuinen of stadsparken, soms hangen ze juist in het zicht soms juist niet om vandalisme te voorkomen. Soms hangen ze wel in het zicht maar alleen voor de langsrazende auto's op de snelweg. Dit bosje is dan zo ver van alle andere bosjes gelegen dat er normaal toch niemand komt. Soms stellen de be-

heerders specifieke eisen voor ophanghoogte, locatie en netheid en verlangen ze elk jaar een verslag! Kortom iedere controleur / ringer heeft zijn eigen omstandigheden. Graag zouden we een overzicht krijgen hoe de kasten er in Nederland (en Vlaanderen!) bij hangen. Kunt u het antwoord op de volgende vragen insturen naar nestkast@nioo.knaw.nl? alvast bedankt! Een overzicht van de antwoorden komt in het volgende jaarverslag.

1. Geef een karakterisering van het gebied waar de nest-

kasten hangen (bos (naald-/loof- /gemengd), tuin, park, met of zonder beheerder, etc)?

2. Hoe bent u tot de locatiekeuze gekomen?
  3. Is de locatie vrij toegankelijk?
  4. Is er toestemming aan de beheerder gevraagd?
  5. Zijn er afspraken met de beheerder gemaakt (max aantal, locatie, hoogte, netheid, rapportage, etc)?
  6. Is er veel vandalisme? Zo ja, waar bestaat deze uit?
- Andere opmerkingen / aanvullingen / tips and tricks?
-

8. Aanbevelingen voor 2012

8.1. Van één naar meerdere keren controleren per seizoen

Een behoorlijk deel van de gegevens die we binnenkrijgen komen van nestkasten die één of twee keer per seizoen gecontroleerd worden. Meestal is dat een bezoek eind april om te kijken welke soort in de kasten zit en een schoonmaakrondje op het eind van het seizoen. Op deze manier kost het weinig tijd en geeft het toch enige informatie. In dit verslag is te zien dat er nog veel meer informatie uit die nestkasten te halen is. Door om de twee weken te controleren wordt al veel inzicht verkregen in de legselgrootte, het aantal uitgekomen jongen, het aantal uitgevlogen jongen en het percentage vervolglegels. Als ook nog eens vroeger in april begonnen wordt weet je ook wanneer de eileg begonnen is. Bij elke soorttekst in het resultatenhoofdstuk staat aangegeven wanneer de allervroegste en de gemiddelde eerste eilegdatum van de eerste legfels was. Als je het volgend seizoen een week voor de gemiddelde eerste eilegdatum het eerste controlerendje aflegt zul je van het grootste deel van de nestkasten de eerste eilegdatum kunnen uitrekenen. Deze gegevens kun je allemaal kwijt op de verzamelformulieren en/of in de Digitale Nestkaart van SOVON. Meer informatie daarover wordt hieronder gegeven.

8.2. NESTKAST verzamelformulier

Het gebruik van het NESTKAST verzamelformulier in EXCEL is een succes. Er zijn geen klachten binnengekomen dat het moeilijk in te vullen was. Toch zijn er wel aandachtspunten bij het gebruik. Veel ingezonden formulieren bevatten de geclusterde informatie van alle terreinen van die werkgroep. Hierdoor verlies je informatie, omdat bijvoorbeeld de eerste eilegdatum binnen een terrein meestal verschilt. Het eerst gelegde ei van alle terreinen wordt bij clustering bepalend. Dit probleem kan voorkomen worden door per terrein een formulier in te vullen. Dit kan in het EXCEL verzamelbestand vrij gemakkelijk door per terrein het werkblad te kopiëren. Wat een terrein is zal per werkgroep verschillen. Maar in het algemeen is het beter om daar waar mogelijk kleinere eenheden apart te nemen, bij elkaar optellen kan altijd nog. Aan de andere kant, terreinen zijn vaak verschillend qua begroeiing en grondsoort. Misschien is het verstandig om een korte typering van grondsoort en beplanting van een terrein mee te nemen op het verzamelformulier. Let op dat je de voorgedrukte soorten niet veranderd, dit formulier wordt namelijk automatisch geladen in de database!

8.3. Gebruik de Digitale nestkaart

De gebruiksmogelijkheden van de gegevens nemen

toe als de gegevens per nest worden ingevoerd via de Digitale Nestkaart van SOVON. Toegegeven, het kost veel tijd, maar je zou ook kunnen beginnen met het invoeren van een "representatief" deel van de nestkasten in je eigen terrein. Misschien is er bij u in de werkgroep wel een enthousiasteling met computeraffiniteit die zich op dit herfst / winterklusje wil storten! U kunt op deze manier ook heel eenvoudig uw eigen gegevens beheren en analyseren. Het voordeel is dat door het gebruik van standaard broedcodes de gegevens van verschillende werkgroepen op dezelfde manier te analyseren zijn, dat alle essentiële basisgegevens centraal worden verzameld en gecontroleerd, dat er mogelijkheden zijn om desgewenst ook aanvullende gegevens in te voeren (type nestkast, boomsoort, ringen, biometrie, etc.) en dat zo nauwkeurig mogelijke berekeningen van broedsucces en legbegin kunnen worden gemaakt waarbij zoveel mogelijk gegevens betrokken worden. Het is vooral zinvol om per nestkast informatie over het bostype (loofbos, gemengd bos of naaldbos) te verzamelen en dat in de digitale nestkaart door te geven.

Aan de andere kant, is er zeker voor de wat minder algemene soorten (eigenlijk alles buiten de Koolmezen en pimplmezen) een grote behoefte aan meer gegevens. Voor die soorten bevatten de trendgrafieken voor legbegin, nestsucces en legselgrootte te veel ontbrekende gegevens van een aantal jaren, te veel spreiding of variatie om in dit verslag op te nemen. Het verdient dan ook zeker de aanbeveling om voor die 'andere soorten' alle legfels via de Digitale Nestkaart van SOVON door te geven.

8.4. Nestkaart Light

Momenteel wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een vereenvoudigde, online versie van de Digitale Nestkaart: de 'Nestkaart light'. Hierin worden net als in de Digitale Nestkaart de gegevens per nest verzameld, maar niet noodzakelijkerwijs per bezoekdatum. Daarnaast wordt met een vereenvoudigd coderingsstelsel gewerkt, waardoor minder tijd met het invoeren gemoeid is. Deze applicatie komt naar verwachting in het voorjaar van 2012 beschikbaar.

8.5. Verzamelformulieren of nestkaarten

Het volgen van broedsels in nestkasten kost veel tijd en levert in de loop van het broedseizoen een schat aan informatie op. NESTKAST verzamelt die gegevens om ze centraal uit te kunnen werken. Er zijn twee manieren om de gegevens door te geven. Dat kan via verzamelformulieren. Hierop wordt een samenvatting van de resultaten ingevuld. De andere methode is het invullen van de verzamelde basisgegevens op SOVON nestkaarten. Dit laatste kan op speciale formulieren (zie de handleidingen pagina op www.sovon.nl/nestkaart) en via een speciaal

computerprogramma: Digitale Nestkaart. Als verzamel-formulieren worden ingevuld worden heel veel waardevolle gegevens niet doorgegeven. Hierdoor zijn de mogelijkheden bij de uitwerking veel beperkter en minder nauwkeurig. Bij het gebruik van nestkaarten kunnen de verzamelde gegevens wel ten volle worden gebruikt.

Het gebruik van de Digitale Nestkaart biedt bovendien nog een aantal extra voordelen.

1. Je hebt zelf beschikking over de ingevoerde gegevens.
2. Eerder ingevoerde gegevens kunnen worden gebruikt om snel nieuwe nestkaarten aan te maken (voor specifieke nestkaarten, maar ook voor b.v. alle nestkasten uit één jaar ineens).
3. Ringers kunnen eenvoudig hun ringgegevens exporteren als een kant en klaar bestand dat eenvoudig in GRIEL kan worden ingelezen. Zie het tijdschrift van het Vogeltrekstation (Op het Vinkentouw) van voorjaar 2012 voor meer informatie.
4. Er zijn meerdere mogelijkheden ingebouwd voor analyse van eigen gegevens (zowel voor broedbiologische gegevens als voor geringde vogels).
5. Ingebouwde controles om invoerfouten te voorkomen.
6. Het is mogelijk om gegevens in te voeren per nestkaart of per datum.
7. Er zijn goede exportmogelijkheden.
8. Het aantal invoermogelijkheden is hoger dan de papieren nestkaart (o.a. veel ruimte voor opmerkingen)
9. Meer en betere opslagmogelijkheden van ringgegevens dan in GRIEL (o.a. familierelaties).
10. De nestgegevens en de ringgegevens zijn gekoppeld als ringen worden ingevoerd.
11. Alle gegevens staan overzichtelijk per nest bij elkaar.
12. Goede zoekmogelijkheden (o.a. voor kaarten, ringnummers en teksten in opmerkingen)
13. Foto's kunnen aan nestkaarten worden gekoppeld.

Zie ook de voordelen-pagina op www.sovon.nl/nestkaart voor nog meer voordelen.

9. Appendix

Tabel 1: Totalen en gedetailleerde gegevens per soort (alle gegevens)

Soort	Aantal legsels		Aantal eieren*		Aantal uitgekomen*		Aantal uitgevlogen*		Broedsucces (%)
	1e	2e	1e legsel	2e legsel	1e legsel	2e legsel	1e legsel	2e legsel	
Koolmees	4334	392	36463	2462	28610	1368	24493	1111	70,5
Pimpelmees	2461	65	22906	398	18230	216	17148	183	77,2
Bonte vliegenvanger	1501	15	9249	45	7643	38	7222	36	78,6
Boomklever	322	2	2205	12	1791	6	1579	6	76,2
Ringmus	130	121	668	617	581	486	536	436	78,8
Bosuil	79		104		70		52		50
Zwarte mees	56	12	407	91	271	33	254	30	59,2
Spreeuw	59	1	283	4	262	4	227	4	80,5
Holenduif	59		45		23		21		46,7
Gekraagde roodstaart	43		125		98		90		72
Roodborst	11	9	52	49	41	40	41	39	79,2
Glanskop	20		180		168		164		91,1
Winterkoning	12	2	63	7	46	5	46	5	72,9
Grauwe vliegenvanger	11	2	14	9	11	9	10	7	73,9
Boomkruiper	12		58		49		42		72,4
Huismus	7	2	42	7	36	6	16	5	
Grote bonte specht	9		27		18		18		66,6
Kauw	8		38		?		?		
Matkop	6	1	52	10	49	8	48	8	90,3
Witte kwikstaart	3		15		15		15		
Zwarte roodstaart	2		11		11		11		
Kuifmees	1		6		6		6		

* Let wel, niet van alle legsels zijn gegevens over het aantal eieren en/of uitgevlogen jongen ontvangen. Legselgrootte en ander parameters kunnen dus niet rechtstreeks uit deze tabel berekend worden.

Naam werkgroep :			broedjaar :	201....							
Naam coördinator :											
E-mail adres coördinator :			telefoon coördinator :								
Totaal aantal nestkasten :		aantal nestkasten bezet :		aantal nestkasten leeg :							
Gebiedsgrootte in hectare :											
Gemeente/Streek :			Coördinaten :								
Vervolg en/of tweede legfels zijn de legfels die gestart worden minimaal 30 dagen na het eerste ei van de soort in dit jaar en in dit gebied											
NESTKAST	Totaal aantal legfels		Totaal aantal eieren		Totaal aantal uitgekomen jongen	Totaal aantal uitgevlogen jongen	Datum eerste eileg				
									1e legfels	2e legfels	
Landelijk NETwerk voor STudies aan nestKASTbroeders	1e legfels	2e legfels	1e legfels	2e legfels	1e legfels	2e legfels	1e legfels	2e legfels	1e eilegdatum	gem. 1e eilegdatum	gem. eilegdatum
Koolmees											
Pimpelmees											
Zwarte mees											
Kuifmees											
Glanskop											
Matkop											
Boomklever											
Boomkruiper											
Bonte Vliegenvanger											
Grauwe Vliegenvanger											
Grote Bonte Specht											
Roodborst											
Winterkoning											
Gekraagde Roodstaart											
Ringmus											
Huismus											
Spreeuw											
Kauw											
Holenduif											
Bosuil											
.....											

Figuur 29. Voorbeeld van Verzamelformulier waarop minder gedetailleerde gegevens ingestuurd kunnen worden.

**Landelijk
NETwerk voor STudies aan nestKASTbroeders**